

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Л. М. Дунаєва, А. Ф. Аблов

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ТА МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 соціальна робота

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 349.3

Розробники:

Л. М. Дунаєва, доктор політичних наук, професор кафедри соціальної роботи;

А. Ф. Аблов, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи.

Рецензенти:

О. О. Вінницький – кандидат юридичних наук, доцент кафедри соціальних теорій ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова;

Е. В. Піщевська – кандидат історичних наук, доцент кафедри клінічної психології ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова.

Рекомендовано вченою радою
ф-ту психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 3 від 11 грудня 2020 р.

Дунаєва Л. М.

Право соціального забезпечення України : метод. вказівки для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю 231 «Соціальна робота» / Л. М. Дунаєва, А. Ф. Аблов. – Одеса : Одес. нац. ун-тет ім. І. І. Мечникова, 2021. – 126 с.

Методичні вказівки призначено для студентів денної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 соціальна робота на факультеті психології і соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова.

Вказівки можуть бути використані студентами при підготовці до відповідей на семінарських заняттях, під час самостійної роботи та підготовки до екзамену.

УДК 349.3

© Дунаєва Л. М., Аблов А.Ф., 2021
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021

ВІДОМОСТІ

Методичні вказівки з курсу «Право соціального забезпечення України» розроблені кафедрою соціальної роботи на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів відповідно до навчального плану для спеціальності 231 соціальна робота. Згідно з навчальним планом дана навчальна дисципліна є нормативною, її вивчення здійснюється на 2-му курсі очної форми навчання.

Мета навчальної дисципліни: вивчення змісту нормативно-правової бази соціального забезпечення та правових механізмів функціонування правовідносин у сфері соціального забезпечення України.

Предметом вивчення дисципліни є правові соціально-забезпечувальні відносини в Україні.

Завдання:

- вивчення правових механізмів функціонування соціально-забезпечувальних відносин;
- ознайомлення з нормативно-правовою базою соціального забезпечення в Україні;
- формування знань та вмінь використання законодавства України з метою захисту соціальних прав людини.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен:

Знати:

- нормативно-правову базу соціального забезпечення в Україні;
- механізми правового регулювання соціально-забезпечувальних відносин;
- особливості правового регулювання соціального забезпечення соціально вразливих категорій населення України;
- правові форми та способи захисту соціальних прав людини і громадянина в Україні.

Вміти:

- використовувати нормативну правову базу соціального забезпечення в практичній діяльності;

- орієнтуватися в організаційно-правовій системі соціальної роботи в Україні та сприяти її подальшому вдосконаленню;
- сприяти соціально вразливим категоріям населення України в реалізації їх соціальних прав;
- ефективно використовувати правові форми та способи захисту соціальних прав людини і громадянина в Україні.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК6. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК7. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК10. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК11. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК12. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК14. Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.
- ЗК15. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Спеціальні (фахові) компетентності (ФК):

ФК1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).

ФК3. Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення.

ФК6. Знання і розуміння організації та функціонування системи соціального захисту і соціальних служб.

ФК10. Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.

ФК 16. Здатність дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи

ФК 20. Здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1. Предмет, метод та система права соціального забезпечення

Поняття права соціального забезпечення України. Предмет та метод права соціального забезпечення. Функції права соціального забезпечення. Система права соціального забезпечення. Підгалузі та інститути як елементи системи права соціального забезпечення. Відмінності права соціального забезпечення від інших галузей права та взаємодія з ними.

Тема 2. Джерела та принципи права соціального забезпечення України

Поняття джерел права соціального забезпечення, їх види та особливості. Міжнародно-правові джерела права соціального забезпечення. Загальна декларація прав людини (1948 р.). Конституція та законодавство України у сфері соціального забезпечення. Поняття та

система принципів соціального забезпечення, їх сутність, зміст та роль у механізмі правового регулювання соціально-забезпечувальних відносин. Загальна характеристика основних джерел права соціального забезпечення.

Тема 3. Правовідносини у сфері соціального забезпечення

Поняття, види та особливості соціально-забезпечувальних правовідносин. Суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин: поняття та види. Громадяни як суб'єкти соціально-забезпечувальних відносин. Страхові фонди як суб'єкти соціально-забезпечувальних відносин. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин. Зміст соціально-забезпечувальних правовідносин. Особливості юридичних фактів, які зумовлюють виникнення, зміну чи припинення соціально-забезпечувальних правовідносин.

Тема 4. Соціальні ризики

Поняття та правові ознаки соціального ризику. Міжнародні джерела та законодавство України про соціальні ризики. Класифікація соціальних ризиків. Безробіття як соціальний ризик. Малозабезпеченість як соціальний ризик. Втрата працездатності як соціальний ризик. Втрата годувальника як соціальний ризик. Соціальний ризик і страховий випадок.

Тема 5. Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії

Поняття, мета встановлення та принципи формування державних соціальних стандартів, соціальних норм і нормативів. Міжнародні стандарти в галузі соціальних прав людини. Законодавство України про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» та «Про прожитковий мінімум». Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт. Мінімальна заробітна плата. Стандарти соціальної роботи та професійні стандарти працівників

сфери соціальної роботи.

Тема 6. Організаційно-правові форми соціального забезпечення в Україні

Поняття, види та особливості організаційно-правових форм соціального забезпечення. Законодавство України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Державні соціальні допомоги в системі соціального забезпечення. Мета, принципи та завдання соціального забезпечення в Україні. Державні органи та органи місцевого самоврядування в системі соціального забезпечення України. Недержавне соціальне забезпечення. Зарубіжний досвід соціального забезпечення.

Тема 7. Соціальні послуги

Поняття, мета і принципи надання соціальних послуг. Законодавство України про соціальні послуги. Закон України «Про соціальні послуги». Система надання соціальних послуг. Суб'єкти системи надання соціальних послуг. Основні напрями державної політики у сфері надання соціальних послуг. Основні засади функціонування системи надання соціальних послуг. Уповноважені органи системи надання соціальних послуг. Отримувачі і надавачі соціальних послуг. Класифікація соціальних послуг та порядок їх надання. Базові соціальні послуги. Державний стандарт соціальних послуг. Організація та фінансування надання соціальних послуг.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема 8. Система страхового пенсійного забезпечення в Україні

Законодавство України про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення. Закони України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення», «Про недержавне пенсійне забезпечення». Структура пенсійної системи України. Страховий стаж. Поняття, види та ознаки страхових пенсій. Пенсії за віком, в разі інвалі-

дності та втрати годувальника. Порядок призначення та виплати пенсійних виплат.

Тема 9. Пенсії за окремими законами в Україні

Пенсійне забезпечення окремих категорій осіб. Закони України, які встановлюють особливий правовий порядок пенсійного забезпечення: «Про прокуратуру», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Тема 10. Страхова соціальна допомога в Україні

Поняття, правові ознаки та види страхової допомоги. Законодавство України про страхову соціальну допомогу. Закони України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» і «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття». Страхові Фонди України: організація, функціонування і надання соціального забезпечення та послуг. Умови, порядок призначення і виплати страхових допоміг.

Тема 11. Державна соціальна допомога в Україні

Поняття, ознаки та види державної соціальної допомоги. Законодавство України про державну соціальну допомогу. Допомога малозабезпеченим сім'ям. Державна допомога сім'ям з дітьми: допомога в разі вагітності та пологів; одноразова допомога при народженні дитини; допомога для догляду за дитиною; допомога при усиновленні дитини; допомога на дітей, які перебувають під опікою і піклуванням; допомога самотнім матерям. Допомога дітям та особам з інвалідністю. Умови, порядок призначення та виплати державної соціальної допомоги.

Тема 12. Соціальні пільги

Поняття та ознаки соціальних пільг. Законодавство України про соціальні пільги. Види соціальних пільг. Соціальні пільги для учасників бойових дій, людей з інвалідністю, багатодітних сімей, пенсіонерів та інших категорій населення. Проблеми вдосконалення системи соціальних пільг в Україні. Відповідальність за порушення законодавства про соціальні пільги.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	ін д	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 Загальна частина												
Тема 1. Предмет, метод та система права соціального забезпечення	7	2	2			3						
Тема 2. Джерела та принципи права соціального забезпечення України	7	2	2			3						
Тема 3. Правовідносини у сфері соціального забезпечення	8	2	2			4						
Тема 4. Соціальні ризики	8	2	2			4						
Тема 5. Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії	8	2	2			4						
Тема 6. Організа-	6	2				4						

ційно-правові форми соціального забезпечення в Україні												
Тема 7. Соціальні послуги	8	2	2			4						
Разом за змістовим модулем 1	52	14	12			26						
Модуль 2. Особлива частина												
Тема 8. Система страхового пенсійного забезпечення в Україні	8	2	2			4						
Тема 9. Пенсії за окремими законами в Україні	6	2				4						
Тема 10. Страхова соціальна допомога в Україні	8	2	2			4						
Тема 11. Державна соціальна допомога в Україні	8	2	2			4						
Тема 12. Соціальні пільги	8	2	2			4						
Разом за змістовим модулем 2	38	10	8			20						
Усього годин	90	24	20			46						

3. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Лекція 1

Тема 1. Предмет, метод та система права соціального забезпечення

1. Предмет та метод права соціального забезпечення

2. Функції права соціального забезпечення
3. Система права соціального забезпечення

Лекція 2

Тема 2. Джерела та принципи права соціального забезпечення України

1. Джерела права соціального забезпечення та їх класифікація
2. Поняття та особливості принципів права соціального забезпечення
3. Загальна характеристика міжнародних джерел та національного законодавства у сфері права соціального забезпечення

Лекція 3

Тема 3. Правовідносини у сфері соціального забезпечення

1. Поняття та види соціально-забезпечувальних правовідносин
2. Суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин
3. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин
4. Юридичні факти у структурі соціально-забезпечувальних правовідносин

Лекція 4

Тема 4. Соціальні ризики

1. Поняття, ознаки та види соціальних ризиків
2. Безробіття як соціальний ризик
3. Втрата працездатності як соціальний ризик
4. Малозабезпеченість як соціальний ризик
5. Втрата годувальника як соціальний ризик

Лекція 5

Тема 5. Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії

1. Державні соціальні стандарти: поняття та правова регламентація
2. Прожитковий мінімум як базовий соціальний стандарт
3. Законодавство України про державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії та нормативи соціального забезпечення

Лекція 6

Тема 6. Організаційно-правові форми соціального забезпечення в Україні

1. Поняття та види організаційно-правових форм соціального забезпечення
2. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як форма соціального забезпечення
3. Державна допомога в системі соціального забезпечення
4. Недержавні форми соціального забезпечення

Лекція 7

Тема 7. Соціальні послуги

1. Сутність і мета, принципи та засади надання соціальних послуг в Україні
2. Система надання соціальних послуг в Україні
3. Класифікація соціальних послуг та правовий порядок їх надання

МОДУЛЬ 2. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Лекція 8

Тема 8. Система страхового пенсійного забезпечення в Україні

1. Поняття та структура пенсійної системи в Україні
2. Солідарна система пенсійного забезпечення в Україні
3. Загальні умови пенсійного забезпечення. Порядок призначення та виплати пенсій. Страховий стаж
4. Недержавна система пенсійного забезпечення

Лекція 9

Тема 9. Пенсії за окремими законами в Україні

1. Пенсійне забезпечення прокурорів
2. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби
3. Пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Лекція 10

Тема 10. Страхова соціальна допомога в Україні

1. Законодавство України про страхову соціальну допомогу
2. Правові ознаки та види страхової допомоги
3. Порядок призначення і виплати страхової допомоги

Лекція 11

Тема 11. Державна соціальна допомога в Україні

1. Поняття, ознаки та види державної соціальної допомоги
2. Законодавство України про державні соціальні допомоги
3. Порядок призначення та виплати державної соціальної допомоги

Лекція 12

Тема 12. Соціальні пільги

1. Поняття та ознаки соціальних пільг
2. Види соціальних пільг та їх особливості
3. Соціальні пільги в Україні

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА МАТЕРІАЛИ ДО ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

МОДУЛЬ 1. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Семінарське заняття № 1

Тема 1. Предмет, метод та система права соціального забезпечення України

1. Предмет і метод права соціального забезпечення
2. Функції права соціального забезпечення
3. Система права соціального забезпечення

Метою вивчення теми є ознайомлення з особливостями суспільних відносин, які є предметом права соціального забезпечення, специфікою методу їх регулювання та з організацією внутрішньої структури цієї галузі права.

1. Предмет і метод права соціального забезпечення

Розгляд першого питання теми має виходити з усвідомлення студентами історичного контексту формування галузі права соціального забезпечення України у зв'язку з розпадом соціалістичної системи (1991 р.) та утвердження незалежної і суверенної держави Україна.

Засади становлення галузі права соціального забезпечення як і усієї правової системи України сформульовані в Конституції України. Так, ст. 46 Конституції України визначає: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії та інші види соціальної допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом».

Це право громадян забезпечується:

1) джерелами фінансування:

а) загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій,

б) бюджетними та іншими джерелами,

2) організаційно-правовими формами, тобто мережею державних, комунальних, приватних закладів соціального захисту, до яких належать:

- уповноважені органи у сфері надання соціальних послуг та соціального забезпечення
- надавачі соціальних послуг та соціального забезпечення державної, комунальної та приватної власності.

Для фінансування сфери соціального захисту та соціального забезпечення створені спеціальні фонди:

- Пенсійний фонд України,
- Фонд соціального страхування,
- Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Студенти в даному курсі мають акцентувати увагу передусім на найбільш важливих відносинах в системі соціального захисту, якими є соціально-забезпечувальні відносини, котрі і є предметом права соціального забезпечення.

Термін «соціальне забезпечення» офіційно був закріплений у міжнародному Пакті про економічні, соціальні та культурні права, ухвалену Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.

Поза сферою соціального забезпечення залишаються інші види соціального захисту:

- Медична допомога і медичне страхування.
- Соціальне житло.
- Екологічна безпека.
- Обов'язкова освіта.
- Соціальне партнерство тощо.

Термін «соціальний захист» включає в себе термін «соціальне забезпечення».

Соціальний захист – це комплекс організаційних, правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожної людини в Україні.

Під соціальним забезпеченням розуміється гарантоване державою, за рахунок бюджетних, страхових та інших коштів надання необхідних і достатніх соціальних послуг і ресурсів громадянам, які опинилися в складних життєвих обставинах і не спроможні самотійно їх подолати. Соціальне забезпечення виступає ключовою складовою суб'єктивних соціальних прав людини і громадянина в Україні.

Метод права соціального забезпечення

Студенти з курсу «правознавство» мають знати, що на відміну від предмета галузі права, яке визначає суспільні відносини, метод характеризує способи правового регулювання цих відносин.

В праві виокремлюють два основні методи:

- 1) імперативний;
- 2) диспозитивний.

Розрізняють три основні способи правового регулювання:

- 1) дозвіл;
- 2) припис;
- 3) заборона;

Ознаки методу правового регулювання:

- 1) юридичний факт (юридичний фактичний склад);
- 2) правосуб'єктність (правовий статус – юридичне становище суб'єктів правовідносин);
- 3) санкція.

Студенти мають звернути увагу на те, що право соціального забезпечення, як і багато галузей права, не мають своїх власних санкцій і застосовують передусім санкції адміністративної та майнової відповідальності. Так, на суб'єктів правовідносин в цій галузі права можуть бути накладені санкції:

- на фізичних осіб у разі отримання незаконної виплати внаслідок свідомого подання недостовірних документів про стаж, професію, умови праці чи заробіток;
- на працівників органів соціального забезпечення – за неправильне визначення розміру виплати, неякісне надання послуги, необгрунтовану відмову;
- щодо страхових фондів та державних органів використовуються методи оскарження їх дій в адміністративному або судовому порядку.

До основних ознак методу правового регулювання права соціального забезпечення належать:

- імперативно-диспозитивне регулювання;
- поєднання централізованого регулювання з регіональним, муніципальним і локальним;
- неприпустимість винятково договірного регулювання;
- зумовленість виникнення, зміни і припинення правовідносин юридичними фактами, котрі, як правило, є подіями, що не залежать від волі людей;
- автономність суб'єктів відносно один одного;
- абсолютний характер прав громадян як суб'єктів відносин;

- неприпустимість прийняття рішень виключно на розсуд органу соціального забезпечення;
- адміністративний і судовий порядок захисту порушеного права громадян;
- застосування юридичних санкцій.

2. Функції права соціального забезпечення

Функції права соціального забезпечення – це правові напрями впливу її норм на поведінку людей з метою реалізації завдань держави у сфері соціального забезпечення.

Студентам слід особливу увагу звернути на зміст і співвідношення спеціальних юридичних функцій, до яких належать регулятивна і охоронна. Охоронна функція спрямована на забезпечення реалізації регулятивної функції, виступає засобом її охорони, превенції, попередження порушення норм права. Охоронна функція реалізується через діяльність правоохоронних органів.

Основною функцією права соціального забезпечення є регулятивна, яка реалізується через систему регулятивних норм.

За допомогою регулятивних норм визначаються:

- 1) мета і завдання держави у сфері соціального захисту населення;
- 2) коло суб'єктів, що уповноважені створювати соціальні фонди та здійснювати з них соціальні виплати;
- 3) коло суб'єктів, які потребують соціальної підтримки держави;
- 4) розміри внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також бюджетних коштів до соціальних страхових фондів;
- 5) перелік видів соціального забезпечення;
- 6) умови надання певного виду соціального забезпечення (хвороба, старість, інвалідність, безробіття тощо);
- 7) компетенція державних органів та правовий статус громадян у сфері соціального забезпечення;
- 8) порядок та розміри надання окремого виду соціального забезпечення;
- 9) державні гарантії щодо забезпечення соціальних прав людини і громадянина;

- 10) основи недержавного соціального забезпечення окремих груп населення.

Правоохоронна функція права соціального забезпечення реалізується через:

- 1) заборони, що передбачені нормами права;
- 2) санкції, які вживають до правопорушників;
- 3) юридичну відповідальність суб'єктів правовідносин (каральна (штрафна) та право-відновлювальна (компенсаційна)).

Головним призначенням охоронної функції є превентивна (запобіжна) охорона регулятивної функції, попередження порушення норм права.

Законодавство встановлює різні види юридичної відповідальності посадових осіб органів соціального захисту за створення перешкод у реалізації громадянами своїх соціальних прав (бюрократизм, тяганина, безпідставна відмова у наданні послуг, вимагання хабара тощо).

3. Система права соціального забезпечення

Студентам важливо в цьому питанні необхідно зрозуміти особливості системи права соціального забезпечення, яка є його внутрішньою формою організації та включає Загальну та Особливу частини.

Загальна частина права соціального забезпечення – це правові інститути, норми яких діють у всій сфері даної галузі. До цієї частини галузі права належать:

1. Норми, які визначають предмет і метод галузі, її принципи і завдання, сферу дії норм права за особами, просторі і часі.
2. Інститут правосуб'єктності в системі права соціального забезпечення.
3. Інститут державних соціальних стандартів та соціальних гарантій.
4. Інститут соціальних ризиків.
5. Інститут загальнообов'язкового державного соціального страхування.
6. Інститут процесуально-процедурного порядку реалізації права на соціальне забезпечення.

До особливої частини права соціального забезпечення відносяться правові норми, які регламентують умови і порядок надання громадянам конкретних видів соціального забезпечення, їх розміри, а саме:

1. Інститут страхових та державних (не страхових) пенсій.
2. Інститут страхової та державної допомоги.
3. Інститут соціальних пільг.
4. Інститут соціального обслуговування.

Від системи галузі права слід відрізняти систему законодавства про соціальне забезпечення.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні фінансові джерела права соціального забезпечення.
2. В якому співвідношенні знаходяться поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення»?
3. Якими критеріями визначається предмет права соціального забезпечення?
4. Назвіть основні ознаки методу права соціального забезпечення.
5. Дайте визначення структури системи права соціального забезпечення.
6. Визначте особливості спеціальних юридичних функцій в праві соціального забезпечення.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2001р
3. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06. 2001 р.
4. Законодавство України про соціальний захист (текст): збірник офіційних текстів законів станом на 3 вересня 2012 р. – К.: «Центр учбової літератури», 2012.
5. Загальна декларація прав людини (ООН, 1948) // Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи. - К., 1992.
6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права людини і громадянина // Відомості Верховної Ради. - 1976. - № 17. - Ст. 291.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб.. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь:Універсум, 2012.
3. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
4. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. /Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. - Х. Одісей, 2007.

Семінарське заняття № 2

Тема 2. Джерела та принципи права соціального забезпечення України

1. Поняття і види джерел права соціального забезпечення
2. Принципи права соціального забезпечення
3. Загальна характеристика основних джерел права соціального забезпечення
4. Роль міжнародних договорів, угод у сфері соціального забезпечення

Метою вивчення теми є пізнання сутності і видів джерел права соціального забезпечення, особливостей принципів, які лежать в основі зазначеної галузі права та ролі міжнародного права в системі соціального забезпечення України.

1. Поняття і види джерел права соціального забезпечення

Джерела права соціального забезпечення – це нормативно-правові акти, які виражають державно-правову волю, що спрямована на регулювання відносин між громадянами, котрі опинилися в складних життєвих умовах та суб'єктами системи надання соціальних послуг.

Вивчення студентами даного питання передбачає визначення і класифікацію суб'єктів, які уповноважені на створення норм права у

сфері соціального забезпечення. Норми права містяться у формах права, серед яких головною виступає нормативно-правовий акт (закони і підзаконні акти).

Класифікація джерел права соціального забезпечення.

За суб'єктами видання:

1. Міжнародно-правові акти, договори, ратифіковані Україною.
2. Закони України та постанови Верховної Ради України.
3. Укази Президента України.
4. Постанови Кабінету міністрів України.
5. Нормативно-правові акти Міністерства соціальної політики та інших центральних органів виконавчої влади (накази, інструкції, положення, правила, стандарти).
6. Нормативно-правові акти місцевих державних адміністрацій.
7. Нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування.
8. Нормативно-правові акти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування.
9. Соціально-партнерські угоди і колективні договори.
10. Рішення, накази, розпорядження безпосередньо організацій та закладів усіх форм власності, які виконують функції надавачів соціальних послуг у сфері соціального забезпечення.

За ступенем узагальненості джерела права соціального забезпечення поділяються на:

- комплексні;
- базові.

За сферою дії джерела права соціального забезпечення поділяються на:

- загальнодержавні;
- місцеві;
- локальні.

За юридичною силою:

- закони України;
- укази Президента України;
- постанови Кабінету Міністрів України;

- накази, інструкції, правила центральних органів виконавчої влади;
- розпорядження та рішення місцевих органів виконавчої влади і самоврядування;
- рішення, накази, розпорядження безпосередньо організацій та закладів усіх форм власності, які виконують функції надавачів соціальних послуг у сфері соціального забезпечення.

За основними видами соціального забезпечення:

- пенсії, страхові і державні допомоги;
- професійне навчання і працевлаштування осіб з інвалідністю;
- соціально-побутове, житлово-комунальне та медичне обслуговування пенсіонерів;
- медико-соціальна експертиза;
- протезно-ортопедична допомога;
- забезпечення спеціальними транспортними засобами і засобами пересування;
- утримання осіб похилого віку і осіб з інвалідністю в стаціонарних закладах системи соціального забезпечення;
- пільги на проїзд у громадському транспорті, в оподаткуванні тощо.

Особливості джерел права у сфері соціального забезпечення:

1. Відсутність єдиного кодифікованого акту.
2. Особлива роль належить нормативно-правовим актам Міністерства соціальної політики України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, органам загальнообов'язкового державного соціального страхування.
3. Важливу роль має закон України про державний бюджет на поточний рік.
4. Чимало нормативно-правових актів мають зворотну силу.
5. Нестабільність джерел права соціального забезпечення.

2. Принципи права соціального забезпечення

При вивченні принципів права соціального забезпечення студенти мають усвідомити, що роль і значення принципів є надзвичайно

великою. В принципах містяться світоглядні, цивілізаційні, засадничі ідеї, установки і цінності, які відображають сутність і призначення права соціального забезпечення. Вони відіграють роль орієнтирів у створенні і застосуванні норм права соціального забезпечення.

В спеціальній літературі з права соціального забезпечення представлені різні підходи до визначення принципів цієї галузі права. Бойко М.Д. в навчальному посібнику «Право соціального забезпечення України» формулює принципи ПСЗ в такій редакції:

1. Поширення права на соціальне забезпечення на всіх громадян.
2. Багатоманітність форм і видів соціального забезпечення.
3. Диференціація підстав і норм соціального забезпечення.

Ознаки для диференціації підстав надання того чи іншого виду соціального забезпечення:

- характеру та умов трудової діяльності;
 - тривалості трудового (страхового) стажу;
 - статі;
 - категорії працівників;
 - правового статусу громадян;
 - тяжкості інвалідності та причин її настання;
 - розміру заробітку та єдиного соціального внеску.
4. Забезпечення пенсіями і допомогою на рівні прожиткового мінімуму.
 5. Фінансування соціального забезпечення за рахунок обов'язкових страхових внесків і недержавних фондів, а також державного і місцевих бюджетів та з інших джерел.
 6. Здійснення соціального забезпечення органами державного управління безпосередньо чи під їх контролем.
 7. Соціально-трудова реабілітація громадян, які частково втратили працездатність та стимулювання їх трудової діяльності.
 8. Охорона і захист прав та законних інтересів громадян на соціальне забезпечення.

3. Загальна характеристика основних джерел права соціального забезпечення

Вивчення джерел права соціального забезпечення необхідно розпочинати з конституційно-правових засад, виражених безпосередньо в тексті Конституції України.

Так, стаття 46 Конституції України встановлює: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом».

Стаття 48 Конституції України встановлює: «Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло».

Стаття 17 Конституції України встановлює, що держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

Стаття 92, пункт 6 Конституції України встановлює, що «основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення; засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки» визначаються виключно законами України.

До основних законів, які регулюють сферу соціального забезпечення належать:

Закони України «Про державні соціальні стандарти та державні

соціальні гарантії», «Про прожитковий мінімум», «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» та інші.

4. Роль міжнародних договорів, угод у сфері соціального забезпечення

Вивчення джерел права соціального забезпечення з необхідністю потребує пізнання місця і ролі міжнародного права та встановлених ним міжнародно-правових стандартів у сфері соціального захисту і соціального забезпечення. Конституція України встановлює порядок введення в дію норм міжнародного права, згідно з яким вони стають частиною законодавства України після ратифікації їх Верховною Радою України.

До міжнародно-правових актів сфери соціального забезпечення належать:

- 1) Статут ООН і статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945 р.
- 2) Загальна Декларація прав людини ООН від 10.12. 1948 р.
- 3) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р.
- 4) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 р.
- 5) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України від 17.07.1997 №475/07-ВР.

- 6) Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-УІ.
- 7) Конвенція Ради Європи Про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.
- 8) Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок від 18.12.1979 р.
- 9) Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р.
- 10) Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р.
- 11) Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 6 листопада 1990 р.
- 12) Конвенція МОП Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення № 157 від 21.06.1982.
- 13) Конвенція МОП № 182 «Про заборону і негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» від 17.06.1999 р.
- 14) Конвенція МОП № 100 «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності» від 29.06. 1951 р.
- 15) Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (прийнята 4 червня 1952 р. та набула чинності 27 квітня 1955 р.) та інші.

Міжнародно-правові акти встановлюють загально-правові стандарти прав і свобод особи, які визначають рівень, нижче якого держави не можуть опускатися в забезпеченні прав і свобод для своїх громадян. Встановлений в міжнародних стандартах набір прав і свобод, повинен забезпечити нормальну життєдіяльність людини. Завдяки цим документам, права людини отримали міжнародно-правовий захист.

Питання для самоконтролю:

1. В чому полягають особливості джерел права соціального забезпечення?
2. Приведіть класифікацію джерел права соціального забезпечення за видами надання соціальних послуг.
3. Яку роль відіграють принципи права соціального забезпечення в механізмі реалізації норм цієї галузі права?

4. Яке значення мають норми Конституції України в праві соціального забезпечення?
5. Яку роль відіграють міжнародно-правові стандарти сфери соціального забезпечення в галузі права соціального забезпечення України?

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.20019.
3. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06. 2001 р.
4. Загальна декларація прав людини (ООН, 1948).
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права людини і громадянина ООН від 16.12.1966 р.
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 р.
7. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р.
8. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р.
9. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 6 листопада 1990 р.
10. Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (прийнята 4 червня 1952 р. та набула чинності 27 квітня 1955 р.).

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
3. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.
4. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.

Семінарське заняття № 3

Тема 3. Правовідносини у сфері соціального забезпечення

1. Поняття та види соціально-забезпечувальних правовідносин

2. Суб'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин
3. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин
4. Юридичні факти, що породжують соціально-забезпечувальні правовідносини

Метою вивчення теми є пізнання змісту і структури, особливостей та видів соціально-забезпечувальних правовідносин.

1. Поняття та види соціально-забезпечувальних відносин

Вивчення питань теми доцільно розпочати з визначення поняття соціально-забезпечувальних відносин, їх структури та видів. Правовідносини по соціальному забезпеченню – це врегульовані нормами права суспільні відносини, які виникають між суб'єктами надання соціальних послуг у сфері соціального забезпечення та громадянами, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Види соціально-забезпечувальних відносин.

Відповідно до норм, які регулюють ці відносини їх розрізняють на:

- 1) матеріальні;
- 2) процедурні;
- 3) процесуальні.

Зміст матеріальних правовідносин складають суб'єктивні права та обов'язки їх суб'єктів, а саме:

- право особи на конкретний вид соціального забезпечення у встановленому розмірі і у визначені терміни;
- обов'язок компетентного органу прийняти рішення про надання чи відмову у наданні певного виду соціального забезпечення.

Зміст процедурних правовідносин:

- право особи на встановлення юридичних фактів, необхідних для виникнення права на конкретний вид соціального забезпечення;
- обов'язок державного органу здійснити перевірку і прийняти рішення про задоволення права особи або про її відмову.

Зміст процесуальних правовідносин:

- право особи на відновлення порушеного права;
- обов'язок державного органу розглянути спір по суті і прийняти рішення.

За видами соціального забезпечення виділяють правовідносини:

- з пенсійного забезпечення;
- по наданню соціальних послуг, допомоги, пільг;
- по соціальному обслуговуванню.

За терміном дії правовідносини бувають:

- обмежені одноразовим виконанням зобов'язань (наприклад, виплата одноразової допомоги (при народженні дитини, на поховання);
- з абсолютно визначеним терміном (наприклад, надання допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по догляду за дитиною до досягнення неї 3-х річного віку та ін.);
- з відносно невизначеним терміном здійснення (соціальне страхування, переважна більшість пенсійних правовідносин).

Соціально страхові правовідносини – це відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, тобто щодо:

- збору та акумуляції страхових внесків;
- розподільчої діяльності страхових фондів при визначенні виду і розміру соціальних виплат та соціальних послуг;
- організації соціального страхування (управління соціальним страхуванням, розпорядча та наглядова діяльність).

Правовідносини з соціального забезпечення можна також класифікувати за об'єктом, джерелом фінансування, соціальними ризиками та іншими критеріями.

Особливості соціально-забезпечувальних правовідносин:

- 1) вони мають недоговірний характер;
- 2) носять персоніфікований характер;
- 3) реалізації матеріальних правовідносин передують (або виникають одночасно) процедурні правовідносини;
- 4) за своїм змістом вони спрямовані на задоволення життєвих потреб людей, які опинилися в умовах соціального ризику за рахунок спеціально створених фондів та бюджету.

2. Суб'єкти соціально забезпечувальних правовідносин

При вивченні суб'єктів соціально-забезпечувальних відносин важливо з'ясувати характер і зміст взаємодії їх сторін.

Соціально-забезпечувальні правовідносини складаються з двох сторін, кожна з яких є носієм певного правового статусу, прав та обов'язків. Правомочною стороною правовідносин є отримувачі соціальних послуг тобто фізичні особи, а зобов'язаною – надавачі соціальних послуг.

Ініціатором соціально-забезпечувальних відносин є отримувачі соціальних послуг, громадяни (сім'ї). Другою стороною правовідносин є надавачі соціальних послуг.

Надавачі соціальних послуг можуть належати до державної, комунальної або приватної власності (державного/комунального та недержавного сектору).

До працівників надавачів соціальних послуг державного/комунального та недержавного секторів належать фахівці та професіонали (соціальні працівники, фахівці із соціальної роботи, соціальні менеджери та інші) та соціальні робітники.

Важливим суб'єктом соціально-забезпечувальних відносин є державні соціальні фонди.

За способом утворення і функціонування їх можна поділити на страхові та не страхові.

До страхових фондів належать:

- Пенсійний фонд України;
- Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;
- Фонд соціального страхування України.

До не страхових фондів належать:

1) Чорнобильський фонд, правовий статус якого визначається законом "Про формування, порядок надходження і використання коштів фонду для здійснення заходів ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення". Фонд утворюється у складі державного бюджету.

2) Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, який знаходиться у складі Міністерства соціальної політики та підпорядковується йому.

Медико-соціальна експертна комісія МСЕК є також одним із суб'єктів соціально-забезпечувальних відносин.

Положення про медико-соціальну експертизу затверджене постановою КМ України від 3 грудня 2009 р. № 1317. МСЕК утворюються, реорганізуються та ліквідуються Міністерством охорони здоров'я та обласними держадміністраціями.

МСЕК бувають:

- загального профілю;
- спеціалізованого профілю огляду хворих на туберкульоз, осіб з психічними розладами, захворюваннями органів зору і та інші.

До складу комісії входить не менше трьох лікарів за спеціальностями, перелік яких затверджується МОЗ з урахуванням профілю комісії, а також спеціаліст з реабілітації, лікар-психолог або психолог.

Повноваження МСЕК:

- визначають стан працездатності, групу, причину і час настання інвалідності;
- визначають ступінь втрати професійної працездатності працівників, які одержали трудове каліцтво;
- встановлюють потребу осіб з інвалідністю у соціальній допомозі (протезування, засоби пересування, постійний догляд, робочі пристосування);
- розробляють заходи медико-соціальної реабілітації та ін.

3. Об'єкти соціально-забезпечувальних правовідносин

Об'єктом соціально-забезпечувальних правовідносин є конкретне благо, з приводу якого виникають правовідносини, тобто конкретний вид соціального забезпечення, до яких належать:

- 1) пенсії,
- 2) соціальна допомога,
- 3) соціальні пільги,
- 4) соціальне обслуговування.

4. Юридичні факти

Конкретною підставою виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин є юридичний факт.

Юридичний факт – це передбачені законом конкретні складні життєві обставини, які зумовлюють виникнення, зміну чи припинення соціально-забезпечувальних відносин.

Всі соціально-забезпечувальні правовідносини виникають саме із складних юридичних фактів, котрі мають трьохступеневу структуру, а саме:

1. Об'єктивні підстави, закріплені в нормах права, а саме настання складних життєвих обставин, які особа (сім'я) не здатні самотійно подолати тобто соціальних ризиків (настання старості, безробіття, народження і виховання дітей, смерть годувальника, тимчасова непрацездатність, інвалідність, потреба в медичній допомозі та лікуванні, малозабезпеченість). Інші підстави виникають із права (трудовий стаж, участь в соціальному страхуванні).
2. Волевиявлення особи, яка має право на отримання певного виду соціального забезпечення або на поновлення порушеного права.
3. Прийняття рішення відповідним уповноваженим органом держави.

Питання для самоперевірки:

1. Визначте структуру соціально-забезпечувальних відносин.
2. Назвіть суб'єктів соціально-забезпечувальних відносин та їх особливості.
3. Охарактеризуйте фактичні і формально-юридичні підстави виникнення соціально-забезпечувальних відносин.
4. Назвіть підстави зміни змісту соціально-забезпечувальних відносин.
5. Яка сторона соціально-забезпечувальних відносин є їх ініціатором?
6. В чому полягають особливості юридичних фактів в праві соціального забезпечення?

Нормативно-правові акти:

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019.
2. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06. 2001 р.

3. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р.
4. Положення про Міністерство соціальної політики, затв. Постановою КМ України від 17.06.2015 р. № 423.
5. Законодавство України про соціальний захист (текст): збірник офіційних текстів законів станом на 3 вересня 2012 р. – К.: «Центр учбової літератури», 2012.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб.. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
3. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. /Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.
4. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник. - Х. Одісей, 2007.

Семінарське заняття № 4

Тема 4. Соціальні ризики

1. Поняття, ознаки та види соціальних ризиків
2. Непрацездатність як соціальний ризик
3. Малозабезпеченість як соціальний ризик
4. Безробіття як соціальний ризик
5. Втрата годувальника та малозабезпеченість як соціальні ризики

Метою заняття є вивчення місця і ролі, сутності і змісту соціальних ризиків в структурі правового механізму соціального забезпечення.

1. Поняття, ознаки та види соціальних ризиків

Вивчення даної теми необхідно розпочати з пізнання визначення поняття «соціальний ризик», його ознак, місця і ролі в системі соціального забезпечення. Кожній людині, яка живе за рахунок своєї праці,

загрожує дві основні небезпеки – втрата працездатності і безробіття, що призводить до втрати матеріальних ресурсів життєзабезпечення, доходу, заробітку. Саме ця можливість є соціальним ризиком.

Соціальний ризик – це ймовірна подія, яка обумовлена об'єктивними соціально-значущими причинами, наслідком котрих є суттєве зниження чи втрата життєвих ресурсів, доходів особи і її сім'ї, що викликає потребу в допомозі.

Соціальний ризик виступає як гіпотетична обставина, ймовірна подія, яка:

- має типовий і об'єктивний характер;
- суттєво знижує матеріальний рівень особи (сім'ї);
- визнана в міжнародному праві та закріплена в українському законодавстві, їх перелік є вичерпним;
- призводять до виникнення суб'єктивного права на соціальне забезпечення та відповідні правовідносини.

Визначення переліку традиційних ризиків міститься в Конвенції МОП № 102 та Європейського кодексу соціального забезпечення. Згідно з цим Кодексом держави повинні надавати соціальну допомогу у зв'язку з хворобою, безробіттям, старістю, трудовим каліцтвом, професійною хворобою, вагітністю та пологами, утриманням дітей, інвалідністю, втратою годувальника.

Основами законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування України (1998 р.) передбачено два поняття – страховий ризик (ймовірна подія) і страховий випадок (фактична подія). До страхових випадків цей закон відносить:

- тимчасова непрацездатність;
- вагітність та пологи;
- інвалідність;
- хвороба;
- досягнення пенсійного віку;
- смерть годувальника;
- безробіття;
- соціальні послуги та інші матеріальні витрати, пов'язані з певними обставинами;

- нещасний випадок на виробництві;
- професійне захворювання(ст. 26).

Класифікація соціальних ризиків:

1) за критерієм організаційно-правової форми розрізняють соціальні ризики:

- страхові (забезпечуються в межах системи соціального страхування (державного та недержавного);
- не страхові (забезпечуються за програмами соціальної державної допомоги, орієнтованих на встановлений прожитковий мінімум).

2) за змістом можна виділити такі основні соціальні ризики:

- безробіття;
- втрата працездатності (постійна і тимчасова);
- малозабезпеченість;
- втрата годувальника.

2. Безробіття як соціальний ризик

При вивченні даного питання необхідно ознайомитися зі змістом Законів України «Про зайнятість населення», «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», нормативно-правових актів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерства соціальної політики, Фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та його виконавчої дирекції, функції якої виконує Державна служба зайнятості, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Закон України «Про зайнятість населення» визначає мету, принципи державної політики у сфері зайнятості, права і гарантії на зайнятість населення, на вибір місця, виду та роду занять, право на професійне навчання, заходи профілактики безробіття тощо.

Стаття 1 Закону України “Про зайнятість населення” від 5 липня 2012 року визначає безробіття як «соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування», а

безробітного як особу, «віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи».

Стаття 43. Закону України «Про зайнятість населення» визначає, що статус безробітного може набути:

- 1) особа працездатного віку до призначення пенсії, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи;
- 2) особа з інвалідністю, яка не досягла пенсійного віку та отримує пенсію по інвалідності або соціальну допомогу;
- 3) особа, молодша 16-річного віку, яка працювала і була звільнена у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема припиненням або перепрофілюванням підприємств, установ та організацій, скороченням чисельності (штату) працівників.

Стаття 9 Закону України «Про зайнятість населення» встановлює право кожного на соціальний захист у разі настання безробіття, що реалізується шляхом:

- 1) «участі в загальнообов'язковому державному соціальному страхуванні на випадок безробіття, яке передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття;
- 2) надання безоплатних соціальних послуг, зокрема, інформаційно-консультаційних та профорієнтаційних, професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації з урахуванням попиту на ринку праці, сприяння у працевлаштуванні, зокрема, шляхом фінансової підтримки самозайнятості та реалізації підприємницької ініціативи відповідно до законодавства;
- 3) надання особливих гарантій працівникам, які втратили роботу у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці;
- 4) надання додаткової гарантії зайнятості окремим категоріям населення, які не здатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці».

Ст. 14. цього закону визначає категорії громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню:

- 1) один з батьків або особа, яка їх замінює і:
 - має на утриманні дітей віком до шести років;

- виховує без одного з подружжя дитину віком до 14 років або дитину з інвалідністю;
- утримує без одного з подружжя особу з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку) та/або особу з інвалідністю I групи (незалежно від причини інвалідності);

2) діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, особи, яким виповнилося 15 років та які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу;

3) особи, звільнені після відбуття покарання або примусового лікування;

4) молодь, яка закінчила або припинила навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби (протягом шести місяців після закінчення або припинення навчання чи служби) і яка вперше приймається на роботу;

5) особи, яким до настання права на пенсію за віком залишилося 10 і менше років;

6) особи з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку,

7) особи, яким виповнилося 15 років та які за згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, можуть, як виняток, прийматися на роботу;

8) учасники бойових дій, зазначені у пунктах 19-21 частини першої статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

9) непрацюючі працездатні особи, які отримують державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям.

Питання законодавчого регулювання системи соціального захисту та соціального забезпечення у разі безробіття встановлені в Законі України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», згідно з яким встановлюється коло осіб, котрі підлягають страхуванню на випадок безробіття (ст.4), види соціального забезпечення та соціальні послуги в разі безробіття (ст. 7), управління, нагляд та фінансове забезпечення системи страхування на випадок безробіття.

Питання реалізації прав на соціальне забезпечення у разі безробіття розглядається в темі «Страхові соціальні допомоги в Україні».

3. Малозабезпеченість як соціальний ризик

При вивченні цього питання важливо звернутися до змісту Законів України «Про прожитковий мінімум», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», про державний бюджет на поточний рік та інших.

Малозабезпеченість – це неспроможність особи чи сім'ї з об'єктивних причин забезпечити середньомісячний сукупний дохід на рівні прожиткового мінімуму.

Малозабезпечена сім'я – це сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї.

Прожитковий мінімум для сім'ї – це визначена для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України "Про прожитковий мінімум" для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення.

Середньомісячний сукупний дохід сім'ї – це обчислений у середньому за місяць дохід усіх членів сім'ї з усіх джерел надходжень протягом шести місяців, що передують місяцю звернення за призначенням державної соціальної допомоги.

До складу сім'ї включаються:

- чоловік, дружина;
- рідні, усиновлені та підопічні діти цих осіб віком до вісімнадцяти років, а також діти, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I — IV рівнів акредитації до досягнення двадцяти трьох років і які не мають власних сімей;
- неодружені повнолітні діти, які визнані інвалідами з дитинства I та II груп або інвалідами I групи і проживають разом з батьками;

- непрацездатні батьки чоловіка та дружини, які проживають разом з ними і перебувають на їх утриманні у зв'язку з відсутністю власних доходів;
- особа, яка проживає разом з самотнім інвалідом І групи і здійснює догляд за ним;
- жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, не перебувають у шлюбі, але мають спільних дітей.

При цьому до складу сім'ї включаються незалежно від місця проживання (перебування) або реєстрації діти, які навчаються за денною формою навчання у професійно-технічних, вищих навчальних закладах I — IV рівнів акредитації до досягнення двадцяти трьох років і не мають власних сімей.

Водночас до складу сім'ї не включаються особи, які перебувають на повному державному утриманні.

4. Втрата працездатності як соціальний ризик

Вивчення цього питання потребує ознайомлення зі змістом Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» та інших законів, нормативно-правових актів відповідних органів центральної виконавчої влади, Фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, МСЕК тощо.

Законодавство України визначає, що втрата працездатності може бути постійна і тимчасова.

Постійна втрата працездатності буває повна і часткова.

Повна втрата працездатності – настання пенсійного віку (старість), який становить 60 років.

Прикладом часткової втрати працездатності є інвалідність.

Існує два критерії інвалідності – медичний та економічний.

З економічної точки зору – це таке порушення, яке призводить до втрати працездатності: професійної чи загальної.

Інвалідність – це стійкий розлад функцій організму, зумовлений захворюванням, наслідком травм або вродженим дефектом, який призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі і захисті.

Обмеження життєдіяльності – це повна або часткова втрата здатності обслуговувати себе, самостійно пересуватись, орієнтуватись, спілкуватись, контролювати свою поведінку, вчитись, займатись трудовою діяльністю.

Причинами інвалідності можуть бути:

- 1) трудове каліцтво;
- 2) професійне захворювання;
- 3) загальне захворювання;
- 4) вроджені дефекти.

Інвалідність вважається такою, що настала внаслідок трудового каліцтва, якщо нещасний випадок настав:

- 1) під час виконання трудових обов'язків (в тому числі і під час відрядження);
- 2) по дорозі на роботу, або з роботи;
- 3) на території підприємства, установи, організації протягом робочого часу;
- 4) поблизу підприємства протягом робочого часу, якщо перебування там не суперечило правилам внутрішнього трудового розпорядку;
- 5) у разі виконання державних або громадських обов'язків;
- 6) у разі виконання дій по рятуванню людського життя, охорони державної чи приватної власності, охорони правопорядку.

Порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві закріплено в «Порядку проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» затвердженому Постановою Кабінету Міністрів від 30 листопада 2011 р. № 1232.

Інвалідність внаслідок професійного захворювання встановлюється на підставі висновку спеціалізованого медичного закладу про наявність професійного захворювання. Перелік таких захворювань

закріплений в Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку професійних захворювань” від 8.11.2000 р. № 1662

Професійне захворювання – захворювання, яке виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлене дією на організм виключно або переважно факторів виробництва, характерних для конкретної професії.

Необхідно враховувати можливість розвитку проф. захворювання через тривалий термін після припинення впливу шкідливих факторів виробництва.

Загальне захворювання, як причина інвалідності визначається за залишковим принципом, тобто якщо інвалідність не спричинена нещасним випадком на виробництві чи професійним захворюванням, то її причиною визнається загальне захворювання.

До загального захворювання прирівнюють нещасний випадок невиробничого характеру.

Показаннями для встановлення інвалідності у дітей є патологічні стани, які виникають при вроджених, спадкових, набутих захворюваннях та після травм.

Під тимчасовою втратою працездатності розуміють неспроможність особи виконувати свої трудові обов’язки внаслідок короткотривалих обставин об’єктивного характеру.

Тимчасова непрацездатність може бути спричинена:

- 1) фізичною нездатністю особи здійснювати трудову діяльність (хвороба, травма, вагітність та пологи);
- 2) неможливістю працювати у зв’язку із необхідністю здійснювати догляд за іншим членом сім’ї (хворою дитиною; хворим членом сім’ї; за дитиною до трьох років; за дитиною до досягнення трьох річного віку або дитиною-інвалідом до 16 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною);
- 3) неможливістю працювати у зв’язку із настанням обставин, спричинених діями державних органів (карантин, накладений органами санітарно-епідеміологічної служби).

5. Втрата годувальника як соціальний ризик

Вивчення даного питання потребує ознайомлення зі змістом

Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та інших нормативно-правових актів.

Втрата годувальника є підставою для призначення пенсії в разі втрати годувальника та щомісячних страхових виплат.

Під втратою годувальника розуміють його смерть або безвісну відсутність.

Факт смерті підтверджується свідоцтвом або встановлюється судом.

Оголошення померлим в судовому порядку проводиться, якщо:

- в місці постійного проживання не має відомостей про перебування особи протягом 3 років;
- якщо він пропав безвісті за обставин, що загрожують смертю або дають підстави припускати загибель від певного нещасного випадку – протягом 6 місяців.

Військовослужбовець або інший громадянин, який пропав без вісті у зв'язку із воєнними діями, може бути оголошений померлим не раніше, ніж через два роки з дня закінчення воєнних дій.

Оголошення безвісно відсутнім у судовому порядку здійснюється, якщо протягом одного року в місці його постійного проживання не має відомостей про перебування.

Стаття 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначає умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника, а саме:

1. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні.

При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

2. Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

- 1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку;
- 2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років;
- 3) діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років, та діти-сироти – до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;
- 4) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

Члени сім'ї померлого годувальника, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, але які й самі одержували пенсію, мають право, за бажанням, перейти на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

3. Усиновлені діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми.

4. Пасинок і падчерка мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від батьків.

5. Неповнолітні діти, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право і в разі їх усиновлення.

6. Положення цього Закону, що стосуються сім'ї померлого, відповідно поширюються і на сім'ю особи, визнаної безвісно відсутньою або оголошеною померлою у встановленому законом порядку.

Пенсії у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, призначаються відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Пенсії в разі втрати годувальника сім'ям військовослужбовців встановлюються згідно з Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте ознаки соціального ризику.
2. Дайте визначення страхового випадку та назвіть їх види.
3. Назвіть ознаки осіб, які можуть набути статус безробітного.
4. Як визначається середньомісячний сукупний дохід сім'ї?
5. Дайте визначення малозабезпеченої сім'ї.
6. Охарактеризуйте втрату годувальника, як соціальний ризик.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України – Закон України від 28 червня 1996 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1996.
2. Конвенції МОП № 102
3. Європейський кодекс соціального забезпечення.
4. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 № 16/98-ВР.
5. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07. 1999 р. № 966-XIV.
6. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-XII.
7. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 № 1768-III.
8. Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI.
9. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III.
10. «Закон України Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV.

11. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 28.02.1991 № 796-XII.
12. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року, № 2262-XII.
13. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 № 796-XII.
14. Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затв. постановою КМ України від 24 лютого 2003 року № 250 (в ред. постанови КМ України від 22 липня 2020 р. № 632).

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб.. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
3. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
4. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.
5. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. - Х. Одісей, 2007.
7. Синчук С. М. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення / Право України. - 2003. - № 3. - С. 55-59

Семінарське заняття № 5

Тема 5. Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії

1. Поняття, мета встановлення та принципи формування державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій
2. Прожитковий мінімум як базовий соціальний стандарт
3. Система та класифікація соціальних нормативів

Метою вивчення теми є ознайомлення з сутністю і соціальним призначенням державних соціальних стандартів і державних соціаль-

них гарантій, їх місцем і роллю в системі соціального забезпечення українського суспільства.

1. Поняття, мета встановлення та принципи формування державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій

Вивчення даної теми потребує ознайомлення зі змістом Законів України «Про державні соціальні стандарти та про державні соціальні гарантії», «Про прожитковий мінімум» та нормативно-правових актів КМ України, центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Важливе значення у встановленні державних соціальних стандартів і соціальних гарантій мають міжнародно-правові акти, прийняті ООН, Міжнародною організацією праці (МОП), Радою Європи.

Соціальні стандарти історично формувалися як соціальна реакція і відповідь держави і суспільства на соціальні ризики, складні життєві обставини, які мають об'єктивну природу і загрожують нормальному існуванню людини і її сім'ї, котрі опинилися в цих обставинах.

Державні соціальні стандарти – це встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Метою їх встановлення є визначення :

- механізму реалізації соціальних прав та державних соціальних гарантій громадян, визначених Конституцією України;
- пріоритетів державної соціальної політики щодо забезпечення потреб людини в матеріальних благах і послугах та фінансових ресурсів для їх реалізації;
- розмірів видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів, соціальних фондів на соціальний захист і забезпечення населення та утримання соціальної сфери.

На основі соціальних стандартів визначаються розміри основних соціальних гарантій.

Принципи формування державних соціальних стандартів і нормативів:

- забезпечення визначених Конституцією України соціальних прав та державних соціальних гарантій достатнього життєвого рівня для кожного;
- законодавчого встановлення найважливіших державних соціальних стандартів і нормативів;
- диференційованого за соціально-демографічними ознаками підходу до визначення соціальних нормативів;
- наукової обґрунтованості норм споживання та забезпечення, гласності та громадського контролю при їх визначенні та застосуванні;
- урахування вимог норм міжнародних договорів України у сфері соціального захисту та трудових відносин.

Основні державні соціальні гарантії встановлюються законами з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень.

До числа основних державних соціальних гарантій включаються:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії визначаються виключно законом, а ті із них, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Державні соціальні гарантії є обов'язковими для всіх органів держави і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності.

2. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт

Стаття перша Закону України «Про прожитковий мінімум» визначає його як вартісну величину достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору не-

продовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Прожитковий мінімум встановлюється нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу на підставі формування набору продуктів харчування, набору непродовольчих товарів, набору послуг для чотирьох категорій громадян (для основних соціальних та демографічних груп населення), а саме:

- діти до 6 років;
- діти від 6 до 18 років;
- працездатні громадяни;
- громадяни, які втратили працездатність.

Прожитковий мінімум застосовується для:

- загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;
- встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення права на призначення і розмірів соціальної допомоги, а також стипендій та інших соціальних виплат, виходячи з вимоги Конституції України та законів України;
- визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;
- встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

Конкретний розмір прожиткового мінімуму щороку затверджується Верховною Радою Законом України «Про державний бюджет» на поточний рік, який встановлює також основні державні соціальні гарантії.

3. Система та класифікація соціальних нормативів

Закон України «Про державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії» встановлює систему соціальних нормативів і їх класифікацію, а саме:

1. За характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

- нормативи споживання – розміри споживання в натуральному виразі за певний проміжок часу (за рік, за місяць, за день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;
- нормативи забезпечення – визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг;
- нормативи доходу - розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обраховується на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

2. За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

- нормативи раціонального споживання – рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;
- нормативи мінімального споживання – соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, виходячи з соціальних або фізіологічних потреб;
- статистичні нормативи – нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп.

3. За сферою застосування соціальні стандарти та нормативи поділяють на забезпечення у сферах:

- доходів населення;
- соціальних послуг;
- житлово-комунального обслуговування;
- транспортного обслуговування та зв'язку;
- охорони здоров'я;
- забезпечення навчальними закладами;
- у сфері обслуговування закладами культури;

- обслуговування закладами фізичної культури та спорту;
 - побутового обслуговування, торгівлі та громадського харчування.
- Держава гарантує забезпечення основних потреб громадян на рівні встановлених законом державних соціальних стандартів і нормативів.

Питання для самоперевірки:

1. Яке значення мають міжнародно-правові акти у сфері соціального забезпечення щодо державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій в Україні?
2. Яка мета встановлення державних соціальних стандартів?
3. Яку роль відіграють державні соціальні гарантії в праві соціального забезпечення?
4. Яке місце займає прожитковий мінімум в діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування.
5. Назвіть основні державні соціальні гарантії.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. – К., 1996.
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та про державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р.
3. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15. 07. 1999 р.
4. Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 31.03.2016 № 318.
5. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів, затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17 червня 2002 р. № 293.
6. Загальна декларація прав людини (ООН, 1948).
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р.
8. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р.
9. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 6 листопада 1990 р.
10. Конвенція МОП № 102 «Про мінімальні норми соціального забезпечення» (прийнята 4 червня 1952 р. та набула чинності 27 квітня 1955 р.).

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверевої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.

3. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016.
4. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
5. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. - Х. Одісей, 2007.

Семінарське заняття № 6

Тема 7. Соціальні послуги

1. Основні поняття, цілі і принципи надання соціальних послуг
2. Система надання соціальних послуг
3. Класифікація, типи соціальних послуг

Метою вивчення теми є ознайомлення студентів і засвоєння ними основних положень базового для сфери соціального забезпечення Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року, який визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Дія цього Закону поширюється на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах проживають або перебувають на території України, у тому числі на осіб, на яких поширюється дія Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", і належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах.

1. Основні поняття, цілі і принципи надання соціальних послуг

Студентам рекомендується в навчальній та науковій роботі використовувати категоріально-понятійний апарат та зміст даного закону, який відображає сучасний стан розвитку суспільних наук і соціальної практики у сфері соціального забезпечення та зокрема соціальної роботи.

Перша стаття цього закону містить правові визначення основних

понять системи надання соціальних послуг і зокрема права соціального забезпечення, а саме:

1) «базові соціальні послуги – соціальні послуги, надання яких отримувачам соціальних послуг відповідно до цього Закону забезпечується Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, районними, районними у містах Києві та Севастополі, державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад міст обласного значення, а також виконавчими органами сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та перспективним планом формування територій громад і визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом (далі – ради об'єднаних територіальних громад);

2) визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах – збір, узагальнення та аналіз інформації про наявність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці вразливих груп населення, осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, про їхні потреби у соціальних послугах, на основі результатів яких приймаються управлінські рішення щодо організації надання таких послуг;

3) вразливі групи населення – особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників;

4) забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг – дії та рішення, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб отримувачів соціальних послуг відповідно до віку, статі, стану здоров'я, особливостей інтелектуального та фізичного розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної, етнічної та іншої належності, потреб та інтересів дітей, осіб з інвалідністю, осіб, визнаних недієздатними, осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, осіб похилого віку, а також з урахуванням думки отримувачів соціальних послуг, якщо вони за віком, рівнем розвитку та станом здоров'я можуть її висловити;

- 5) малозабезпечена особа – особа, середньомісячний сукупний дохід якої за останніх шість календарних місяців, що передують місяцю звернення за наданням соціальних послуг, не перевищує двох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб. Середньомісячний сукупний дохід особи обчислюється шляхом ділення середньомісячного сукупного доходу її сім'ї на кількість членів сім'ї, які включаються до її складу. Методика обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення;
- 6) надавачі соціальних послуг – юридичні та фізичні особи, фізичні особи – підприємці, включені до розділу "Надавачі соціальних послуг" Реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг;
- 7) об'єднання надавачів соціальних послуг – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є надавачі соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів надавачів соціальних послуг;
- 8) об'єднання отримувачів соціальних послуг – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є отримувачі соціальних послуг, їхні законні представники, метою діяльності якого є захист прав та інтересів отримувачів соціальних послуг;
- 9) об'єднання працівників системи надання соціальних послуг – громадське об'єднання, засновниками та членами якого є працівники системи надання соціальних послуг, метою діяльності якого є захист прав та інтересів працівників системи надання соціальних послуг, а також інтересів громадян, пов'язаних із професійною діяльністю у системі надання соціальних послуг;
- 10) отримувачі соціальних послуг – особи/сім'ї, які належать до вразливих груп населення та/або перебувають у складних життєвих обставинах, яким надаються соціальні послуги;
- 11) оцінка якості соціальних послуг – результат показників якості наданої соціальної послуги;
- 12) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах – аналіз належності особи/сім'ї до вразливих груп населення, її складних життє-

вих обставин та визначення індивідуальних потреб особи/сім'ї, переліку та обсягу соціальних послуг, яких потребує особа/сім'я;

13) показники якості соціальних послуг – сукупність індикаторів, що використовуються для оцінювання процесу та результатів діяльності надавача соціальних послуг на відповідність встановленим вимогам та результативності соціальних послуг щодо профілактики складних життєвих обставин, подолання або мінімізації їх негативних наслідків для осіб/сімей, які перебувають у таких обставинах;

14) Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг – автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення визначених цим Законом даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг;

15) складні життєві обставини – обставини, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самотійно.

Чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини:

- а) похилий вік;
- б) часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті;
- в) невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування;
- г) психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин;
- г) інвалідність;
- д) бездомність;
- е) безробіття;
- є) малозабезпеченість особи;
- ж) поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків;
- з) ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини;
- и) втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі;
- і) жорстоке поводження з дитиною;
- ї) насильство за ознакою статі;

- й) домашнє насильство;
 - к) потрапляння в ситуацію торгівлі людьми;
 - л) шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;
- 16) соціальне замовлення – засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах;
- 17) соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особи/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг. Порядок організації надання соціальних послуг затверджується Кабінетом Міністрів України;
- 18) супервізія – професійна підтримка працівників, які надають соціальні послуги, спрямована на подолання професійних труднощів, аналіз та усунення недоліків, вдосконалення організації роботи, стимулювання мотивації до роботи, дотримання етичних норм та стандартів надання соціальних послуг, запобігання виникненню професійного вигорання, забезпечення емоційної підтримки. Методичні рекомендації щодо супервізії затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення».

Стаття 2 цього закону визначає основні цілі надання соціальних послуг, якими є:

- 1) профілактика складних життєвих обставин;
- 2) подолання складних життєвих обставин;
- 3) мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин.

Стаття 3 встановлює принципи надання соціальних послуг, які виражають сутність та змістовну спрямованість діяльності суб'єктів їх

надання. До них належать:

- 1) дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю;
- 2) гуманізму;
- 3) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- 4) поваги до честі та гідності;
- 5) толерантності;
- 6) законності;
- 7) соціальної справедливості;
- 8) доступності та відкритості;
- 9) неупередженості та безпечності;
- 10) добровільності;
- 11) індивідуального підходу;
- 12) комплексності;
- 13) конфіденційності;
- 14) максимальної ефективності та прозорості використання надавачами соціальних послуг бюджетних та інших коштів;
- 15) забезпечення високого рівня якості соціальних послуг.

2. Система надання соціальних послуг

Система надання соціальних послуг – це правова основа, принципи, способи і форми надання соціальних послуг, сукупність суб'єктів, що взаємодіють на всіх етапах організації надання соціальних послуг.

Суб'єктами системи надання соціальних послуг є:

- 1) уповноважені органи у сфері надання соціальних послуг (центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення; місцеві державні адміністрації; виконавчі органи міських рад міст обласного значення і рад об'єднаних територіальних громад);
- 2) отримувачі соціальних послуг;
- 3) надавачі соціальних послуг (установи/заклади надання соціальних послуг (стаціонарні, реабілітаційні, тимчасового перебування, соціальної підтримки (обслуговування), у тому числі спеціалізовані служби підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та наси-

льства за ознакою статі);;

4) об'єднання працівників системи надання соціальних послуг;

5) об'єднання надавачів соціальних послуг;

6) об'єднання отримувачів соціальних послуг.

Основними напрямками державної політики у сфері надання соціальних послуг є:

1) визначення правових засад профілактики потрапляння осіб/сімей у складні життєві обставини, подолання або мінімізації негативних наслідків таких обставин;

2) управління системою надання соціальних послуг;

3) створення умов для формування та розвитку ринку соціальних послуг;

4) розроблення та виконання державних та місцевих цільових програм;

5) визначення переліку соціальних послуг;

6) організація надання соціальних послуг;

7) здійснення науково-методичного, інформаційного, кадрового забезпечення системи надання соціальних послуг;

8) забезпечення дотримання державних стандартів соціальних послуг;

9) залучення громадських об'єднань, благодійних та релігійних організацій до участі в реалізації державної політики у сфері надання соціальних послуг.

Основними засадами функціонування системи надання соціальних послуг є:

1) профілактичний характер;

2) відповідність соціальних послуг потребам осіб/сімей, які належать до вразливих груп населення або перебувають у складних життєвих обставинах;

3) безперервність, послідовність надання соціальних послуг та їх різноманітність, що забезпечуються шляхом взаємодії суб'єктів системи надання соціальних послуг;

4) забезпечення державних гарантій у сфері надання соціальних послуг та демонополізації на ринку соціальних послуг;

5) рівність прав, обов'язків та відповідальності надавачів соціальних послуг державного та недержавного секторів.

Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг – автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, використання, знеособлення і знищення визначених Законом України «Про соціальні послуги» даних про надавачів та отримувачів соціальних послуг;

Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг створюється для забезпечення:

- 1) реалізації права особи/сім'ї на соціальні послуги;
- 2) профілактики складних життєвих обставин;
- 3) подолання складних життєвих обставин;
- 4) мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин;
- 5) обліку надавачів, отримувачів соціальних послуг та послуг, що їм надаються;
- 6) координації діяльності у системі надання соціальних послуг.

3. Класифікація і типи соціальних послуг

1. Соціальні послуги поділяються на послуги, спрямовані на:

- 1) соціальну профілактику – запобігання виникненню складних життєвих обставин та/або потраплянню особи/сім'ї в такі обставини;
- 2) соціальну підтримку – сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин;
- 3) соціальне обслуговування – мінімізацію для особи/сім'ї негативних наслідків складних життєвих обставин, підтримку їх життєдіяльності, соціального статусу та включення у громаду.

2. Соціальні послуги за типами поділяються на:

- 1) прості соціальні послуги, що не передбачають надання постійної або систематичної комплексної допомоги (інформування, консультування, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);
- 2) комплексні соціальні послуги, що передбачають узгоджені дії фахівців з надання постійної або систематичної комплексної допомоги (догляд, виховання, спільне проживання, соціальний супровід, кризо-

ве втручання, підтримане проживання, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція тощо);

3) комплексні спеціалізовані соціальні послуги, що надаються певній категорії отримувачів соціальних послуг (ВІЛ-інфікованим особам, особам із залежністю від психотропних речовин, особам, які постраждали від торгівлі людьми, біженцям, особам із психічними розладами та іншим);

4) допоміжні соціальні послуги, що надаються у вигляді натуральної допомоги (продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, санітарно-гігієнічні засоби для прибирання, засоби догляду, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, організація харчування, забезпечення паливом тощо) та технічних послуг (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо).

3. Соціальні послуги залежно від місця надання поділяються на послуги, що надаються:

1) за місцем проживання/перебування отримувача соціальних послуг (вдома);

2) у приміщенні надавача соціальних послуг:

стаціонарно – в умовах цілодобового перебування (проживання) отримувача соціальної послуги із забезпеченням харчуванням та умовами для проживання;

напівстаціонарно – протягом визначеного часу доби з умовами для нічного або денного перебування;

3) за місцем перебування отримувача соціальних послуг поза межами місця проживання та приміщення надавача соціальних послуг, у тому числі на вулиці.

4. Соціальні послуги залежно від строку надання поділяються на послуги, що надаються:

1) екстрено (кризово) – невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг;

2) постійно – не менше одного разу на місяць протягом більше одного року;

3) тимчасово – не менше одного разу на місяць протягом до одного

року;

4) одноразово.

Перелік соціальних послуг, що надаються відповідно до цього Закону, визначається класифікатором соціальних послуг, який затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері соціального захисту населення.

Базовими є такі соціальні послуги:

- 1) догляд вдома, денний догляд;
- 2) підтримане проживання;
- 3) соціальна адаптація;
- 4) соціальна інтеграція та реінтеграція;
- 5) надання притулку;
- 6) екстрене (кризове) втручання;
- 7) консультування;
- 8) соціальний супровід;
- 9) представництво інтересів;
- 10) посередництво (медіація);
- 11) соціальна профілактика;
- 12) натуральна допомога;
- 13) фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору;
- 14) переклад жестовою мовою;
- 15) догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних;
- 16) супровід під час інклюзивного навчання;
- 17) інформування.

Перелік та порядок надання соціальних послуг за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування регулюються законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Стаття 19 встановлює, що надання соціальних послуг здійснюється шляхом ведення випадку, яке включає такі етапи:

- 1) аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідо-

млення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи;

2) оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах;

3) прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб особи/сім'ї;

4) розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг;

5) укладення договору про надання соціальних послуг;

6) виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг;

7) здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості.

Ведення випадку не застосовується у разі надання соціальних послуг одноразово, екстрено (кризово).

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть основні цілі і принципи надання соціальних послуг.

2. Які чинники можуть зумовити виникнення складних життєвих обставин?

3. Назвіть суб'єктів надання соціальних послуг.

4. Охарактеризуйте основні засади надання соціальних послуг.

5. Визначте основні види соціальних послуг.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.

2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01. 2019 р.

3. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р.

4. Загальна Декларація прав людини ООН від 10.12. 1948 р.

5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р.

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 р.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.

2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. – К.: Знання, 2005.

3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф.

- І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
4. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
5. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. - Х. Одісей, 2007.
6. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.

МОДУЛЬ 2. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Семінарське заняття № 7

Тема 8. Система страхового пенсійного забезпечення в Україні

1. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні
2. Поняття, види та підстави страхових пенсійних виплат. Страховий стаж.
3. Пенсії за віком у солідарній системі
4. Пенсії по інвалідності в солідарній системі
5. Пенсії у зв'язку з втратою годувальника в солідарній системі

Метою заняття є ознайомлення студентів зі змістом і структурою пенсійної системи, видами та порядком пенсійного забезпечення в Україні, що потребує від студентів ознайомлення зі змістом Законів України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про недержавне пенсійне забезпечення» та нормативно-правових актів КМ України, Міністерства соціальної політики, Пенсійного фонду України тощо.

Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» розроблений відповідно до Конституції України та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, визначає принципи, засади і механізми функціонування системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, призначення, перерахунку і виплати пенсій, надання соціаль-

них послуг з коштів Пенсійного фонду, що формуються за рахунок страхових внесків роботодавців, бюджетних та інших джерел, а також регулює порядок формування Накопичувального пенсійного фонду та фінансування за рахунок його коштів видатків на оплату договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, членам їхніх сімей та іншим особам, передбаченим цим Законом.

1. Структура системи страхового пенсійного забезпечення в Україні

Вивчення даного питання необхідно розпочати з ознайомлення з структурою страхової пенсійної системи України, яка складається із трьох рівнів. Перший і третій рівні системи пенсійного забезпечення функціонують, а другий рівень все ще не введений в дію.

Перший рівень (солідарна система) передбачає виплату пенсій за рахунок загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Йому притаманний солідарний перерозподіл доходів між різними поколіннями людей, яке відбувається завдяки покриттю видатків на виплату пенсій із поточних надходжень, що їх сплачують працюючі особи у вигляді страхових внесків. Пенсійні виплати тут здійснюються за рахунок страхових внесків, які обов'язково чи добровільно сплачуються працюючими громадянами (їх роботодавцями) та акумулюються у Пенсійному фонді України.

Другий рівень становить накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В її основу покладено акумулювання коштів застрахованих осіб на їх персоніфікованих рахунках у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення є складовою системи накопичувального пенсійного забезпечення і ґрунтується на засадах добровільної участі у ній фізичних та юридичних осіб (крім випадків, передбачених законами).

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

1) пенсійними фондами шляхом укладення пенсійних контрактів між

адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками таких фондів;

2) страховими організаціями, які укладають договори страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

3) банківськими установами, що укладають договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Оснoву системи недержавного пенсійного забезпечення становлять недержавні пенсійні фонди, які за типами поділяються на:

- відкриті;
- корпоративні;
- професійні.

Відкриті пенсійні фонди створюються юридичними особами, а їх учасниками стають громадяни, які добровільно перераховують до них пенсійні внески.

Корпоративні пенсійні фонди створюються роботодавцями та особами, що перебувають з ними у трудових правовідносинах. При створенні корпоративних пенсійних фондів роботодавці беруть на себе безумовне зобов'язання сплачувати додаткові пенсійні внески на користь своїх працівників, які і є учасниками цих фондів.

Професійні пенсійні фонди створюються об'єднаннями громадян або юридичних осіб за професійною ознакою. Учасниками таких фондів будуть громадяни, що пов'язані за своєю професійною діяльністю.

Розміри пенсії у системі недержавного пенсійного забезпечення залежатимуть від розміру страхових внесків та терміну, впродовж якого ці внески накопичувались, а також від величини отриманого на них інвестиційного доходу.

Громадяни України можуть бути учасниками та отримувати пенсійні виплати одночасно з усіх трьох рівнів системи пенсійного забезпечення.

2. Поняття, види, правові ознаки та підстави страхових пенсійних виплат

З прийняттям у 2003 р. та введенням в дію з першого січня 2004

законів України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне забезпечення" була введена система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Страхова пенсія – це щомісячні грошові виплати, які здійснюються застрахованим громадянам при досягненні ними пенсійного віку, встановленні інвалідності чи у зв'язку з втратою годувальника за рахунок коштів соціальних страхових фондів у порядку і розмірах, визначених законами України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" та "Про недержавне пенсійне забезпечення".

Страхова пенсія передбачає три види пенсійних виплат, які призначаються та виплачуються особі окремо (або одночасно) в солідарній, накопичувальній обов'язковій та недержавній пенсійних системах.

1. У солідарній пенсійній системі передбачається виплата:

- 1) пенсій за віком;
- 2) пенсій по інвалідності;
- 3) та пенсій у зв'язку з втратою годувальника.

2. З накопичувальної обов'язкової системи може виплачуватись:

- 1) довічна пенсія;
- 2) або одноразова пенсійна виплата.

3. В системі недержавного пенсійного забезпечення особа вправі претендувати на:

- 1) довічну пенсію,
- 2) пенсію на визначений період ,
- 3) або ж одноразову пенсійну виплату.

Страхові пенсії відзначаються певними ознаками:

1. Суб'єктами права на них можуть бути лише застраховані громадяни або члени їхніх сімей. Незастраховані особи не можуть отримувати страхову пенсію.

2. Важливою умовою призначення страхової пенсії є страховий стаж особи, тобто період сплати нею (або її роботодавцем) страхових внесків до відповідного пенсійного фонду.

Єдиний соціальний внесок встановлений у розмірі 22 % від заробітної плати (доходу платника). Максимальна величина бази нарахування

єдиного внеску за місяць – п'ятнадцять розмірів мінімальної заробітної плати;

3. Страхові пенсії виплачуються за рахунок державних та недержавних соціальних страхових фондів.

У солідарній пенсійній системі здійснення пенсійних виплат проводиться з Пенсійного фонду або Фонду соціального страхування України;

- у накопичувальній – за рахунок Накопичувального пенсійного фонду;
- у недержавній – за рахунок коштів недержавних пенсійних фондів.

4. Юридичними фактами, що зумовлюють виплату страхової пенсії, є обставини, передбачені пенсійними законами, але у певних випадках особа може додатково визначити інші юридичні факти у пенсійному контракті.

5. Розмір страхових пенсій співвідносний середньому заробітку особи.

6. У накопичувальній (обов'язковій та недержавній системах) розмір пенсійних виплат залежить лише від інвестиційного доходу та пенсійних активів особи.

7. Пенсійні кошти у накопичувальних пенсійних системах є приватною власністю особи. Вона може вказати майбутніх спадкоємців на випадок, якщо не зможе самотійно скористатись власними пенсійними коштами.

8. Пенсійні виплати накопичувальної системи особа може отримати одноразово.

Загальними умовами для призначення та виплати пенсій за солідарною пенсійною системою є:

1) настання відповідного соціального ризику:

- досягнення загального чи спеціального пенсійного віку;
- настання інвалідності внаслідок загального захворювання (травми, не пов'язаної з виробництвом) чи з дитинства;
- втрата годувальника;

2) наявність у особи необхідного пенсійного страхового стажу.

Пенсійний страховий стаж – період, упродовж якого особа підля-

гала загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню чи щомісяця сплачувала страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок.

Мінімальним страховим внеском прийнято вважати суму коштів, що дорівнює добутку мінімального розміру заробітної плати на суму страхового внеску, встановлених законом на день отримання заробітної плати (доходу) – (22 %).

Пенсійний страховий стаж обчислюється в місяцях і становить суму місяців трудової діяльності особи (чи прирівняних до неї періодів), за які сплачено мінімальний страховий внесок.

За періоди з 1 липня 2000 р. пенсійний страховий стаж обчислюється територіальними органами Пенсійного фонду за даними, що містяться в системі персоніфікованого обліку¹.

До впровадження системи персоніфікованого обліку пенсійний страховий стаж обчислюється на підставі документів та в порядку, визначеному законодавством, що діяло до набрання чинності Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". Основним документом, що підтверджує стаж роботи за цей період, є трудова книжка.

Після призначення пенсії у солідарній пенсійній системі особа може продовжувати здійснювати трудову діяльність та сплачувати страхові внески до Пенсійного фонду. Періоди роботи після призначення пенсії зараховуються до її страхового стажу.

3. Пенсії за віком у солідарній системі

Стаття 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначає умови призначення пенсії за віком згідно з якими особи мають право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 року.

Починаючи з 1 січня 2018 року право на призначення пенсії за віком мають особи після досягнення 60 років, які мають страховий стаж не менше 25 років і з кожним роком страховий стаж збільшуватиметься на один рік до 2028 року. З першого січня 2028 року страхо-

вий стаж має становити тридцять п'ять років.

Розмір пенсії за віком встановлений статтею 27 цього Закону і визначається за формулою:

1. Розмір пенсії за віком визначається за формулою:

$P = Z_p \cdot K_c$, де:

P – розмір пенсії, у гривнях;

Z_p – заробітна плата (дохід) застрахованої особи, визначена відповідно до статті 40 цього Закону, з якої обчислюється пенсія, у гривнях;

K_c – коефіцієнт страхового стажу застрахованої особи, визначений відповідно до статті 25 цього Закону.

Максимальний розмір пенсії не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначену законом.

4. Пенсії по інвалідності в солідарній системі

Пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності за наявності страхового стажу, передбаченого статтею 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Пенсія по інвалідності від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання призначається відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування".

Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності.

Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертної оцінки.

пертизи згідно із законодавством.

Особи, яким установлено інвалідність, мають право на пенсію по інвалідності, залежно від групи інвалідності, за наявності встановленого законом страхового стажу на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією.

Якщо інвалідність настала в період проходження строкової військової служби або внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), у особи, яка звернулася за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня 2014 року, то пенсія по інвалідності призначається особі незалежно від наявності страхового стажу.

Пенсія по інвалідності залежно від групи інвалідності призначається в таких розмірах:

особам з інвалідністю I групи – 100 відсотків пенсії за віком;

особам з інвалідністю II групи – 90 відсотків пенсії за віком;

особам з інвалідністю III групи – 50 відсотків пенсії за віком.

Пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності.

4. Пенсія у зв'язку з втратою годувальника в солідарній системі

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також у разі смерті (загибелі) особи внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), – незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з

втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірі:

- на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника;
- на двох та більше непрацездатних членів сім'ї – 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

Дітям-сиротам пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірах, визначених частиною першою цієї статті, виходячи з розміру пенсії за віком кожного з батьків.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте рівні структури пенсійної системи України.
2. Визначте основні риси солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні.
3. В чому полягає сутність і зміст організації недержавного пенсійного забезпечення
4. Визначте умови призначення пенсії за віком у солідарній системі.
5. Розкрийте зміст механізму призначення пенсії по інвалідності в солідарній системі
6. Визначте умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника в солідарній системі.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.
2. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р.
4. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р.
5. Угода про гарантії прав громадян держав-учасниць СНД у галузі пенсійного забезпечення від 13 березня 1992 р.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
3. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
4. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
5. Міхненко Л. В. Пенсійна справа : навч. посіб. – Д.: Оксамит-Текс, 2007.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. - Х. Одісей, 2007.
7. Шендрик В. Оформлення пенсій: докладно і доступно/ - Х.: 2012.

Семінарське заняття № 8

Тема 10. Страхова соціальна допомога в Україні

1. Правові ознаки та види страхової соціальної допомоги
2. Страхова соціальна допомога, яка надається Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування
3. Страхова соціальна допомога, яка надається Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Метою вивчення теми є ознайомлення з правовим порядком організації надання страхової соціальної допомоги в Україні.

1. Страхова соціальна допомога, яка надається Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування

Вивчення даного питання потребує ознайомлення зі змістом Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту:

- 1) у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами,
- 2) від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.

Матеріал даного питання відображає адаптований до навчального процесу зміст Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Вивчення цих питань доцільно розпочати з ознайомлення зі змістом принципів соціального страхування, які сформульовані в статті третій зазначеного закону, а саме:

- 1) законодавчого визначення умов і порядку здійснення соціального страхування;
- 2) обов'язковості страхування осіб відповідно до видів соціального страхування та можливості добровільності страхування у випадках, передбачених законом;
- 3) державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- 4) обов'язковості фінансування Фондом витрат, пов'язаних із наданням матеріального забезпечення, страхових виплат та соціальних послуг, в обсягах, передбачених цим Законом;
- 5) формування та використання страхових коштів на засадах солідарності та субсидування;
- 6) диференціації розміру виплати допомоги залежно від страхового стажу;
- 7) диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;
- 8) економічної заінтересованості суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;
- 9) цільового використання коштів соціального страхування;
- 10) відповідальності роботодавців та Фонду за реалізацію права застрахованої особи на матеріальне забезпечення та соціальні послуги за цим Законом.

Розділ II цього закону визначає порядок організації і функціонування Фонду соціального страхування України. Управління Фондом

здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців. Безпосереднє управління Фондом здійснюють його правління та виконавча дирекція. До складу правління Фонду входять по сім представників держави, застрахованих осіб та роботодавців, які виконують свої обов'язки на громадських засадах. Строк повноважень членів правління Фонду становить шість років і закінчується в день першого засідання нового складу правління.

Правління Фонду очолює голова, який обирається з членів правління Фонду строком на два роки по чергово від представників кожної сторони. Обраним головою вважається член правління, за якого проголосувало більше половини членів правління від кожної сторони. Голова правління має двох заступників, які разом з головою представляють три сторони.

Закон визначає права, обов'язки та відповідальність роботодавця як страхувальника і застрахованих осіб, встановлює порядок соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Так, стаття 18 визначає перелік осіб, які підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. До них належать особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності на інших підставах.

Важливе значення має пункт четвертий статті 19, котрий встановлює, що застраховані особи, які протягом дванадцяти місяців перед настанням страхового випадку за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців, мають право на матеріальне забезпе-

чення відповідно до цього Закону в таких розмірах:

- 1) допомога по тимчасовій непрацездатності – виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку;
- 2) допомога по вагітності та пологах – виходячи з нарахованої заробітної плати (доходу), з якої сплачуються страхові внески, але не більше за розмір допомоги, обчислений із двократного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

Стаття 20 встановлює види матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, до яких належать:

- 1) допомога по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною);
- 2) допомога по вагітності та пологах;
- 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли від нещасного випадку на виробництві);
- 4) оплата лікування та/або реабілітаційної допомоги у відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Стаття 22 визначає умови надання допомоги по тимчасовій непрацездатності та тривалість її виплати

1. Допомога по тимчасовій непрацездатності надається застрахованій особі у формі матеріального забезпечення, яке повністю або частково компенсує втрату заробітної плати (доходу), у разі настання в неї одного з таких страхових випадків:

- 1) тимчасової непрацездатності на період реабілітації внаслідок захворювання або травми, не пов'язаної з нещасним випадком на виробництві;
- 2) необхідності догляду за хворою дитиною;
- 3) необхідності догляду за хворим членом сім'ї;
- 4) догляду за дитиною віком до трьох років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років у разі хвороби матері або іншої особи, яка доглядає за цією дитиною;
- 5) карантину, накладеного органами санітарно-епідеміологічної слу-

жби;

5⁻¹) на період перебування у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій;

6) тимчасового переведення застрахованої особи відповідно до медичного висновку на легшу, нижчеоплачувану роботу;

7) протезування з поміщенням у стаціонар протезно-ортопедичного підприємства;

8) перебування в реабілітаційних відділеннях санаторно-курортного закладу після перенесених захворювань і травм.

Стаття 24 встановлює розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності

1. Допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується застрахованим особам залежно від страхового стажу в таких розмірах:

1) 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж до трьох років;

2) 60 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж від трьох до п'яти років;

3) 70 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж від п'яти до восьми років;

4) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, які мають страховий стаж понад вісім років;

5) 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) – застрахованим особам, віднесеним до 1-3 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; одному з батьків або особі, що їх замінює та доглядає хвору дитину віком до 14 років, яка потерпіла від Чорнобильської катастрофи; ветеранам війни, постраждалим учасникам Революції Гідності та особам, на яких поширюється чинність Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"; особам, віднесеним до жертв нацистських переслідувань відповідно до Закону України "Про жертви нацистських переслідувань"; донорам, які мають право на пільгу, передбачену статтею Закону

України "Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові"; особам, реабілітованим відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років", із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу.

2. Особам, які перебувають у закладах охорони здоров'я, а також на самоізоляції під медичним наглядом у зв'язку з проведенням заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій, допомога по тимчасовій непрацездатності виплачується у розмірі 50 відсотків середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу, за винятком медичних працівників, яким допомога по тимчасовій непрацездатності у таких випадках виплачується в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу) незалежно від страхового стажу.

3. Сума допомоги по тимчасовій непрацездатності (включаючи догляд за хворою дитиною або хворим членом сім'ї) в розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду.

Стаття 26 регламентує розмір допомоги по вагітності та пологах

1. Допомога по вагітності та пологах надається застрахованій особі у розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати (доходу), обчисленої у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, і не залежить від страхового стажу.

2. Сума допомоги по вагітності та пологах у розрахунку на місяць не повинна перевищувати розміру максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, з якої сплачувалися страхові внески до Фонду, та не може бути меншою за розмір допомоги, обчислений із мінімальної заробітної плати, встановленої на час настання страхового випадку.

Стаття 27 встановлює право на допомогу на поховання

1. Допомога на поховання надається у разі смерті застрахованої особи, а також членів сім'ї, які перебували на її утриманні:

1) дружини (чоловіка);

2) дітей, братів, сестер та онуків, які не досягли 18 років або старших цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до 18 років (братів, сестер та онуків – за умови, що вони не мають працездатних батьків), а студентів та учнів середніх професійно-технічних та вищих навчальних закладів з денною формою навчання – до 23 років;

3) батька, матері;

4) діда та баби за прямою лінією спорідненості.

2. Не вважаються такими, що перебували на утриманні застрахованої особи, члени сім'ї, які мали самостійні джерела засобів до існування (одержували заробітну плату, пенсію тощо).

3. Допомога надається застрахованій особі, члену її сім'ї або іншим юридичним чи фізичним особам, які здійснили поховання.

Допомога на поховання застрахованої особи або особи, яка перебувала на її утриманні, надається в розмірі, що встановлюється правлінням Фонду, але не менше розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Розділ V цього закону встановлює порядок загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Стаття 35 визначає осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку:

1. Страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), цивільно-правового договору, на інших підставах, передбачених законом, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та господарювання, у тому числі в іноземних дипломатичних та консульських установах, інших представництвах нерезидентів, або у фізичних осіб, а також обрані на виборні посади в органах державної влади, органах місцевого самоврядування та в інших органах, фізичні особи - підприємці, особи, які провадять незалежну про-

фесійну діяльність, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах;

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

3) особи, які утримуються у виправних закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

2. Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася з інвалідністю, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою і до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення нею 23 років, їй надається допомога Фонду.

Усі особи, перелічені у частині першій цієї статті, вважаються застрахованими з моменту набрання чинності цим Законом незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов'язань щодо сплати страхових внесків.

3. Добровільно від нещасного випадку можуть застрахуватися члени особистого селянського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню від нещасного випадку на інших підставах.

Стаття 36 регламентує страхові виплати, якими є грошові суми, які Фонд виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Факт нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання розслідується в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, відповідно до Закону України "Про охорону праці".

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок, та перелік професійних захворювань визначаються Кабінетом Міністрів України.

Страхові виплати складаються із:

1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (далі – щомісячна страхова виплата);

2) страхової виплати в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);

3) страхової виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;

4) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу.

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди потерпілим від нещасних випадків на виробництві або професійних захворювань і членам їхніх сімей не є страховою виплатою та здійснюється незалежно від часу настання страхового випадку відповідно до положень Цивільного кодексу України та Кодексу законів про працю України.

Стаття 41 встановлює право на страхові виплати в разі смерті потерпілого

У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті.

Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли восьмирічного віку.

Стаття 42 визначає щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди.

Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я.

Максимальний розмір щомісячної страхової виплати не повинен перевищувати 10 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для

працездатних осіб.

Мінімальний розмір призначеної щомісячної страхової виплати потерпілому у перерахунку на 100 відсотків втрати професійної працездатності не може бути меншим за прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб.

У разі стійкої втрати професійної працездатності, встановленої МСЕК, Фонд проводить одноразову страхову виплату потерпілому, розмір якої визначається відповідно до ступеня втрати професійної працездатності, виходячи з 17 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права потерпілого на страхову виплату.

Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не лише з вини роботодавця, а й внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги зменшується на підставі висновку цієї комісії, але не більш як на 50 відсотків.

У разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві виплачується одноразова допомога його сім'ї у сумі, що дорівнює 100 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права на страхову виплату, та одноразова допомога кожній особі, яка перебувала на його утриманні, а також на його дитину, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після смерті потерпілого, у сумі, що дорівнює 20 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права на страхову виплату.

У разі смерті потерпілого від нещасного випадку або професійного захворювання витрати на його поховання несе Фонд згідно з порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України.

Стаття 48 встановлює страхові виплати у разі перебування особи, яка їх одержує, в особливих умовах:

1. Потерпілим, які проживають у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, пансіонатах для ветеранів війни та праці, щомісячні суми страхових виплат перераховуються на рахунок зазначених установ з виплатою різниці між сумою страхової виплати

та вартістю утримання в них, але не менш як 25 відсотків призначеної суми страхової виплати (втраченого заробітку).

2. Якщо на утриманні потерпілого, який проживає у будинку-інтернаті для громадян похилого віку та інвалідів, пансіонаті для ветеранів війни та праці, є непрацездатні члени сім'ї, сума страхової виплати сплачується в такому порядку: на одну непрацездатну особу, яка перебуває на утриманні, – чверть, на двох – третина, на трьох і більше – половина суми страхової виплати. Частина суми страхової виплати, що залишається після відрахування вартості утримання в цих установах, але не менш як 25 відсотків, виплачується потерпілому.

3. Суми страхових виплат, нараховані особі, яка їх одержує в період її перебування в дитячому будинку, закладі інтернатного типу, перераховуються на спеціальний рахунок і виплачуються їй після закінчення навчання у цьому закладі.

4. У разі відбування потерпілим покарання у вигляді позбавлення волі належні йому суми страхових виплат перераховуються на спеціальний рахунок і виплачуються йому після звільнення з місця позбавлення волі, а особи, які перебувають на утриманні потерпілого, одержують виплати в установленому порядку.

5. У разі виїзду потерпілого або осіб, які мають право на страхові виплати, на постійне місце проживання за межі України визначені на зазначені цілі суми переказуються Фондом на їх адресу в порядку, передбаченому міждержавними угодами.

Контроль за діяльністю Фонду здійснює Громадська рада Фонду, що утворюється у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України.

Державний нагляд у сфері соціального страхування здійснює уповноважений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади та інші органи, визначені законом.

Матеріал даного питання викладено на базі закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

2. Страхова соціальна допомога, яка надається Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття

Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», розроблений на основі Конституції України та відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначає правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Вивчення питань соціального забезпечення на випадок безробіття потребує також ознайомлення із Законом України «Про зайнятість населення», відповідних нормативно-правових актів КМ України, нормативно-правових актів Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерства соціальної політики, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та його виконавчої дирекції, функції якої виконує Державна служба зайнятості, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Стаття 2 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» визначає принципи цього виду державного соціального страхування, а саме:

- надання державних гарантій реалізації застрахованими особами своїх прав;
- обов'язковості страхування на випадок безробіття всіх працюючих на умовах трудового договору (контракту) та на інших підставах, передбачених законом, та можливості добровільного страхування у випадках, передбачених законом;
- цільового використання коштів страхування на випадок безробіття;
- солідарності та субсидування;
- обов'язковості фінансування Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття витрат, пов'язаних з наданням матеріального забезпечення у випа-

дку безробіття та соціальних послуг в обсягах, передбачених цим Законом;

- паритетності в управлінні страхуванням на випадок безробіття держави, представників застрахованих осіб та роботодавців;
- диференціації розмірів виплати допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу та тривалості безробіття;
- законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування на випадок безробіття.

Стаття 4 цього закону визначає перелік осіб, які підлягають страхуванню на випадок безробіття, до яких належать особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту), включаючи тих, які проходять альтернативну (невійськову) службу, цивільно-правового договору чи на інших підставах, передбачених законом, військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової служби) та інші особи, які проходять службу та отримують грошове забезпечення, особи, які провадять незалежну професійну діяльність, фізичні особи - підприємці, члени фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах.

Стаття 6 встановлює право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги, яке мають:

- застраховані особи.
- молодь, яка закінчила або припинила навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, звільнилася із строкової військової або альтернативної (невійськової) служби і яка потребує сприяння у працевлаштуванні на перше робоче місце у разі реєстрації в установленому порядку відповідних осіб як безробітних.
- члени особистого селянського господарства, якщо вони не є найманими працівниками, громадяни України, які працюють за межами України та не застраховані в системі соціального страхування на випадок безробіття країни, в якій вони перебувають, мають право на забезпечення за цим Законом за умови сплати страхових внесків, якщо інше не передбачено міжнародним договором

України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

- працюючі пенсіонери у разі звернення до державної служби зайнятості за сприянням у працевлаштуванні мають право на соціальні послуги щодо пошуку підходящої роботи, перенавчання та підвищення кваліфікації, а також на інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням профілактичні заходи відповідно до цього Закону.

Стаття 7 визначає види забезпечення та соціальні послуги, якими є

- допомога по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації безробітним підприємницької діяльності;
- допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

Видами соціальних послуг за цим Законом та Законом України "Про зайнятість населення" є також:

- професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, у тому числі в закладах освіти державної служби зайнятості, на підприємствах, в установах, організаціях;
- профорієнтація;
- пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом організації громадських робіт для безробітних у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зазначених у частині першій статті 14 Закону України "Про зайнятість населення", компенсації відповідно до статті 26 Закону України "Про зайнятість населення";
- надання роботодавцям - суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації відповідно до статті 27 Закону України "Про зайнятість населення";
- надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації за професіями та спеціальностями для

пріоритетних видів економічної діяльності відповідно до статті 30 Закону України "Про зайнятість населення".

- здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб відповідно до 24⁻¹ Закону України "Про зайнятість населення";
- інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Загальні підстави та умови надання допомоги визначені Законом "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття". На його виконання Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України наказом від 17 червня 2020 р. № 537/34820 затвердило Порядок надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності.

Допомога по безробіттю призначається центрами зайнятості, які виконують функції виконавчих органів вищезазначеного Фонду, з восьмого дня після реєстрації безробітного за його особистою заявою за встановленою формою, наведеною в цьому Порядку.

У період проведення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також локалізацію та ліквідацію її спалахів та епідемій допомога по безробіттю призначається з першого дня після надання статусу безробітного.

Стаття 22 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» встановлює, що право на допомогу по безробіттю залежно від страхового стажу мають застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, становить не менше ніж шість місяців за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального.

Право на допомогу по безробіттю зберігається у разі настання перерви страхового стажу з поважних причин, якщо особа протягом місяця після закінчення цієї перерви зареєструвалась в установленому

порядку в державній службі зайнятості як безробітна. Поважними причинами є:

- навчання у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, клінічній ординатурі, асистентурі-стажуванні, аспірантурі, докторантурі з денною або дуальною формою здобуття освіти;
- строкова військова служба;
- здійснення догляду непрацюючою працездатною особою за особою з інвалідністю I групи або дитиною з інвалідністю віком до 18 років, а також за пенсіонером, який за експертним медичним висновком потребує постійного стороннього догляду;
- періоди зайнятості на тимчасово окупованій території України чи в районах проведення антитерористичної операції та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування не підтверджуються сплатою єдиного внеску та інші поважні причини, передбачені законодавством України.

Застраховані особи, визнані в установленому порядку безробітними, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, за даними Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування мають страховий стаж менше шести місяців або звільнені з останнього місця роботи з підстав, передбачених пунктами 3, 4, 7 і 8 статті 40, статтями 41 і 45 Кодексу законів про працю України, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами, особи, зазначені в абзаці третьому частини четвертої статті 7 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", мають право на допомогу по безробіттю у мінімальному розмірі.

Загальна тривалість виплати допомоги по безробіттю не може перевищувати 360 календарних днів протягом двох років.

Для осіб передпенсійного віку (за 2 роки до настання права на пенсію) тривалість виплати допомоги по безробіттю не може пере-

вищувати 720 календарних днів.

У разі чергового визнання в установленому порядку застрахованої особи безробітною у межах двох років, протягом яких виплачується допомога по безробіттю, тривалість її виплати враховується сумарно.

У разі зміни застрахованою особою місця проживання виплата допомоги по безробіттю продовжується після реєстрації її в установленому порядку як безробітного за новим місцем проживання.

Допомога по безробіттю може виплачуватися одноразово для організації підприємницької діяльності безробітними, які не можуть бути працевлаштовані у зв'язку з відсутністю на ринку праці підходящої роботи за їх бажанням.

Стаття 23 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» встановлює розмір допомоги по безробіттю. Так, застрахованим особам розмір допомоги по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), визначеної відповідно до порядку обчислення середньої заробітної плати (доходу) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, затвердженого Кабінетом Міністрів України, залежно від страхового стажу, але не менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю, встановлений правлінням Фонду для цієї категорії осіб:

- до 2 років – 50 відсотків;
- від 2 до 6 років – 55 відсотків;
- від 6 до 10 років – 60 відсотків;
- понад 10 років – 70 відсотків.

Допомога по безробіттю виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру:

- перші 90 календарних днів – 100 відсотків;
- протягом наступних 90 календарних днів – 80 відсотків;
- у подальшому – 70 відсотків.

Допомога по безробіттю особам, зазначеним у частині другій статті 22 цього Закону, виплачується у мініальному розмірі, який

встановлюється правлінням Фонду. Згідно з Постановою правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від 31.01.2020 року № 211 встановлено з 01.03.2020 року мінімальний розмір допомоги по безробіттю:

1) для осіб, зазначених у частині другій статті 22 Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", у розмірі 650 гривень;

2) для осіб, зазначених у частині першій статті 22 Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", у розмірі 1800 гривень.

Допомога по безробіттю особам, які звільнилися з останнього місця роботи за власним бажанням без поважних причин, призначається відповідно до частин першої та другої цієї статті, і її виплата починається з 91-го календарного дня.

Допомога по безробіттю не може перевищувати чотирикратного розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом.

Одноразова виплата допомоги по безробіттю для організації безробітним підприємницької діяльності здійснюється у розмірі допомоги по безробіттю, нарахованої відповідно до цієї статті, у розрахунку на рік.

Стаття 29 встановлює допомогу на поховання:

1. Допомога на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні, виплачується особам, які здійснювали поховання, у розмірі прожиткового мінімуму.

2. У разі смерті безробітного, що є особою з інвалідністю, або особи, яка перебувала на його утриманні, за вибором осіб, які здійснювали поховання, виплачується допомога на поховання за цим Законом або допомога на поховання чи відшкодування витрат на поховання за іншими законодавчими актами.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте принципи соціального страхування.
2. Визначте організацію системи управління Фондом соціального

страхування України

3. Назвіть види страхової допомоги, яку надає Фонд соціального страхування України.
4. Назвіть види матеріального забезпечення та соціальних послуг за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.
5. В чому полягають функції Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття?
6. Які соціальні допомоги і послуги надає Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття?

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.20019.
3. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р.
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03. 2000 р.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб.. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. – К.: Знання, 2005.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
4. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. - Х. Одісей, 2007.

Тема 11. Державна соціальна допомога в Україні

1. Поняття, ознаки та види державної соціальної допомоги
2. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям
3. Державна допомога сім'ям з дітьми
4. Соціальний захист багатодітних сімей
5. Порядок призначення та виплати державної соціальної допомоги

Метою заняття є вивчення сутності і змісту, підстав і порядку надання державної допомоги, особам які опинилися у складних життєвих обставинах.

Вивчення даної теми потребує ознайомлення зі змістом Законів України «Про державні соціальні стандарти та про державні соціальні гарантії», «Про прожитковий мінімум», «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям інвалідністю», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особа з інвалідністю», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та інших.

1. Поняття, ознаки та види державної соціальної допомоги

При вивченні першого питання важливо звернути увагу передусім на визначення поняття «державна соціальна допомога», її ознаки та види.

Державна соціальна допомога – це грошові одноразові або періодичні соціальні виплати, що не залежать від попередньої трудової діяльності і надаються у випадках та на умовах, передбачених чинним законодавством, з метою підтримки осіб, які опиналися в складних життєвих обставинах і не спроможні самотійно їх подолати. Ці виплати здійснюються за рахунок коштів Державного чи місцевих бюджетів.

Ознаки державної соціальної допомоги:

- 1) вони мають аліментарний характер, оскільки призначаються

безоплатно і не пов'язані з трудовою діяльністю особи чи сплатою нею страхових внесків;

2) основним джерелом їх виплати є кошти Державного чи місцевого бюджетів;

3) перелік категорій осіб, які мають право на такі допомоги, визначається законами України;

4) вони надаються з метою матеріальної підтримки осіб, які опинилися в умовах соціального ризику;

5) розмір допоміг, як правило, співвідноситься з величиною прожиткового мінімуму або з гарантованим рівнем забезпечення такого мінімуму;

6) їх призначення має адресний характер.

Найбільш поширеними видами допомог є:

1) особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю;

2) малозабезпеченим сім'ям;

3) дітям з інвалідністю та з інвалідністю з дитинства;

4) на догляд за особами з інвалідністю внаслідок психічного захворювання;

5) сім'ям з дітьми;

6) субсидії на оплату житлово-комунальних послуг;

7) державна допомога на поховання;

8) інші види допомог.

2. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям

Вивчення цього питання потребує ознайомлення зі змістом Закону України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям".

Відповідно до цього закону державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям – це щомісячна виплата, яка надається малозабезпеченим сім'ям, у яких з поважних або незалежних від них причин середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму, що встановлений законодавством для сім'ї. Ця допомога виплачується у грошовій формі в розмірі, що залежить від величини середньомісячного сукупного доходу сім'ї.

Малозабезпечена сім'я – це сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї.

Прожитковий мінімум для сім'ї визначається для кожної сім'ї залежно від її складу сума прожиткових мінімумів, розрахованих та затверджених відповідно до Закону України "Про прожитковий мінімум" для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення.

Середньомісячний сукупний дохід сім'ї – обчислений у середньому за місяць дохід усіх членів сім'ї з усіх джерел надходжень протягом шести місяців, що передують місяцю звернення за призначенням державної соціальної допомоги, крім допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування.

Право на державну соціальну допомогу мають малозабезпечені сім'ї, які постійно проживають на території України.

Призначення і виплата державної соціальної допомоги здійснюються структурними підрозділами з питань соціального захисту населення районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, виконавчих органів міських, районних, у містах (у разі їх утворення) рад за місцем проживання уповноваженого представника сім'ї.

Розмір державної соціальної допомоги визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом.

До стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється виходячи з можливостей Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Для громадян, які одержали статус особи, яка проживає і працює (навчається) на території населеного пункту, якому надано статус гірського, прожитковий мінімум збільшується на 20 відсотків.

Максимальний розмір державної соціальної допомоги не може перевищувати прожитковий мінімум для сім'ї.

З метою сприяння економічній самостійності малозабезпеченої сім'ї непрацюючій працездатній особі з числа членів такої сім'ї, яка бажає провадити підприємницьку діяльність, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, державною службою зайнятості може надаватися одноразова безвідсоткова поворотна допомога на здобуття економічної самостійності малозабезпеченої сім'ї за рахунок коштів державного бюджету.

3. Державна допомога сім'ям з дітьми

Вивчення цього питання потребує ознайомлення зі змістом Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», який встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення.

При ознайомленні зі змістом цього закону необхідно виходити із визначень основних понять, які використовуються в ньому. Це передусім поняття:

- дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом вона не набуває прав повнолітньої раніше;
- сім'я з дітьми – поєднане родинними зв'язками та зобов'язаннями щодо утримання коло осіб, у якому виховуються рідні, усиновлені діти, а також діти, над якими встановлено опіку чи піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу;
- середньомісячний сукупний дохід сім'ї – обчислений у середньому за місяць дохід усіх членів сім'ї, одержаний ними протягом шести місяців, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

- одноразова натуральна допомога "пакунок малюка" – одноразова натуральна допомога, що відноситься до допомоги при народженні дитини.

При цьому до середньомісячного сукупного доходу сім'ї не включається допомога на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які перебувають у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, які беруть безпосередню участь в антитерористичній операції, на час її проведення, безпосередню участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, під час здійснення зазначених заходів, а також інші доходи, визначені Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до цього Закону призначаються такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

- 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 2) допомога при народженні дитини, одноразова натуральна допомога "пакунок малюка";
- 2⁻¹) допомога при усиновленні дитини;
- 4) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування;
- 5) допомога на дітей самотніми матерями;
- 5⁻¹) допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність.

Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та об'єднання громадян за рахунок власних коштів можуть запроваджувати додаткові види допомоги та встановлювати доплати до державної допомоги сім'ям з ді-

тьми.

Право на державну допомогу у зв'язку з вагітністю та пологами мають за Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» всі жінки (у тому числі неповнолітні), які не застраховані в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами надається у розмірі 100 відсотків середньомісячного доходу (стипендії, грошового забезпечення, допомоги по безробіттю тощо) жінки, але не менше 25 відсотків від розміру встановленого законом прожиткового мінімуму для працездатної особи із розрахунку на місяць.

Допомога при народженні дитини за цим Законом надається одному з батьків дитини (опікуну), який постійно проживає разом з дитиною. Одноразова допомога, призначена опікуну, вважається власністю дитини.

Допомога при народженні дитини призначається у розмірі 41280 гривень. Виплата допомоги здійснюється одноразово у сумі 10320 гривень, решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Одноразова натуральна допомога "пакунок малюка" надається у строк, що не перевищує 30 календарних днів з дня народження дитини у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Вартість одноразової натуральної допомоги "пакунок малюка" відповідно до бюджетного фінансування становить не менш як три розміри прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років, встановленого законом на дату її видачі, та не зараховується до розміру допомоги, передбаченої частиною першою цієї статті.

Право на допомогу при усиновленні дитини має особа, яка є громадянином України, постійно проживає на її території та усиновила дитину з числа дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, або дитину, батьки якої надали згоду на її усиновлення.

Допомога при усиновленні дитини надається у розмірі, встановленому для виплати допомоги при народженні дитини. Порядок і умови виплати допомоги при усиновленні дитини та підстави для

припинення виплати такої допомоги визначаються Кабінетом Міністрів України.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, призначається особам, призначеним в установленому законом порядку опікунами чи піклувальниками дітей, які позбавлені батьківського піклування. Така допомога вважається власністю дитини.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, призначається на підставі рішення про встановлення опіки чи піклування.

Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, надається у розмірі, що становить 2,5 розміру прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, на дітей з інвалідністю, над якими встановлено опіку чи піклування, - 3,5 розміру прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Право на допомогу на дітей одиноким матерям мають одинокі матері (які не перебувають у шлюбі), одинокі усиновлювачі, якщо у свідоцтві про народження дитини або документі про народження дитини, виданому компетентними органами іноземної держави, за умови його легалізації в установленому законодавством порядку (рішенні про усиновлення дитини), відсутній запис про батька (матір) або запис про батька (матір) проведено в установленому порядку органом державної реєстрації актів цивільного стану за вказівкою матері (батька, усиновлювача) дитини.

Право на допомогу на дітей одиноким матерям (батькам) має мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, які не одержують на них пенсію в разі втрати годувальника, соціальну пенсію або державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника, передбачену Законом України "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю".

Якщо одинока мати, одинокий усиновлювач, мати (батько) у разі смерті одного з батьків зареєстрували шлюб, то за ними зберігається право на отримання допомоги на дітей, які народилися чи були усиновлені до шлюбу, якщо такі діти не були усиновлені чоловіком (дружиною).

Жінка, яка має дітей від особи, з якою вона не перебувала і не перебуває в зареєстрованому шлюбі, але з якою вона веде спільне господарство, разом проживає і виховує дітей, права на одержання допомоги, встановленої на дітей одиноким матерям, не має. При реєстрації цієї жінкою шлюбу з особою, від якої вона має дітей, допомога на дітей, народжених від цієї особи, не призначається.

Розмір допомоги на дітей одиноким матерям. Допомога на дітей одиноким матерям, одиноким усиновлювачам, матері (батьку) у разі смерті одного з батьків, які мають дітей віком до 18 років (якщо діти навчаються за денною формою навчання у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, – до закінчення такими дітьми закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років), надається у розмірі, що дорівнює різниці між 100 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Допомога на дітей одиноким матерям, одиноким усиновлювачам, матері (батьку) у разі смерті одного з батьків призначається на кожну дитину.

Закон встановлює право на допомогу на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлена інвалідність

Перелік тяжких захворювань, розладів, травм, станів тощо, що дає право на одержання відповідно до цього розділу державної допомоги на дитину, якій не встановлено інвалідність, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (ін-

сулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність, надається щомісячно в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

4. Соціальний захист багатодітних сімей

Вивчення питання про соціальний захист багатодітних сімей доцільно розпочати з ознайомлення зі змістом Закону України «Про охорону дитинства», який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

При вивченні цього питання важливо звернути увагу на визначення ключових понять даної теми, які сформульовані в статті першій закону «Про охорону дитинства». Це насамперед наступні поняття:

- дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше;
- дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття;
- забезпечення найкращих інтересів дитини – дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити;
- жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, перехо-

вування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини;

- охорона дитинства – система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав;
- дитина-сирота – дитина, в якій померли чи загинули батьки;
- діти, позбавлені батьківського піклування, – діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або неієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами Національної поліції, пов'язаним з відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, діти, батьки яких не виконують своїх батьківських обов'язків з причин, які неможливо з'ясувати у зв'язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, та безпритульні діти;
- дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, – дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні;
- дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою,

безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини;

- дитина, розлучена із сім'єю, – дитина, яка прибуває чи прибула на територію України без супроводу батьків чи одного з них, діда чи баби, повнолітніх брата чи сестри або опікуна чи піклувальника, призначених відповідно до законодавства країни походження, або інших повнолітніх осіб, які до прибуття в Україну добровільно чи в силу звичаю країни походження взяли на себе відповідальність за виховання дитини;
- безпритульні діти – діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання;
- дитина з інвалідністю – дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту;
- дитина-біженець – дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань;

- дитина, яка потребує додаткового захисту, – дитина, яка не є біженцем відповідно до Конвенції 1951 року і Протоколу щодо статусу біженців 1967 року та Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", але потребує захисту, оскільки вона була змушена прибути в Україну або залишитися в Україні внаслідок виникнення загрози її життю, безпеці чи свободі в країні походження, через побоювання застосування щодо неї смертної кари або виконання вироку про смертну кару чи тортур, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;
- діти, які потребують тимчасового захисту, – діти, які є іноземцями та особами без громадянства, які постійно проживають на території країни, що має спільний кордон з Україною, які масово вимушені шукати захисту в Україні внаслідок зовнішньої агресії, іноземної окупації, громадянської війни, зіткнень на етнічній основі, природних чи техногенних катастроф або інших подій, що порушують громадський порядок у певній частині або на всій території країни походження;
- неповна сім'я – сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей);
- багатодітна сім'я – сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самотійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, до закінчення закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;
- прийомна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання;

- дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;
- контакт з дитиною – реалізація матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини.

Закон «Про охорону дитинства» закріплює принципи, систему заходів, організацію охорони дитинства, права і свободи дитини. Закон встановлює що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього.

Кожна дитина має право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та на піклування батьків.

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини.

Закон визначає широкий перелік пільг багатодітним сім'ям.

Окремий розділ Закону регламентує статус дітей, які потребують особливого захисту держави. До цієї категорії дітей належать ті з них, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Суб'єкти соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в процесі своєї професійної діяльності здійснюють заходи з виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надають їм комплекс послуг у межах повноважень, визначених законодавством, інформують інших суб'єктів, органи опіки та піклування в разі необхідності здійснення комплексних заходів щодо захисту прав та інтересів дитини та надання підтримки батькам чи притягнення їх до відповідальності.

Вивчення питання про соціальне забезпечення багатодітних сімей потребує також ознайомлення з відповідним змістом Законів

України «Сімейного кодексу», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям" та багатьох інших.

Питання для самоперевірки:

1. Розкрийте сутність і особливості державної соціальної допомоги
2. Визначте види державної соціальної допомоги
3. Назвіть види державної соціальної допомоги, які встановлені Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми».
4. Як визначається середньомісячний сукупний дохід сім'ї.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.
2. Законів України «Про державні соціальні стандарти та про державні соціальні гарантії».
3. Закон України «Про прожитковий мінімум»,
4. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.20019
5. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р.
6. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06. 2000 р.
7. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11. 1992 р.
8. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06. 2001 р.
9. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»,
10. Закон «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»,
11. Закон «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей»
12. Закон «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям інвалідністю»,
13. Закон «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»,
14. Закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» та інших.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.

3. Костюк В. Л. Державна соціальна допомога: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2017. № 1(15).
4. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.

Семінарське заняття № 10

Тема 12. Соціальні пільги

1. Поняття та ознаки соціальних пільг
2. Класифікація соціальних пільг
3. Пільги для учасників бойових дій

Метою заняття є вивчення системи соціальних пільг, закріплених в законодавстві України як важливого чинника соціального захисту малозабезпечених верств населення.

1. Поняття та ознаки соціальних пільг

Вивчення цього питання потребує звернення до значної кількості нормативно-правових актів українського законодавства, серед яких особливе значення мають: Закони України «Про охорону дитинства», «Про зайнятість населення», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям інвалідністю», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни», «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із

служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їх сімей», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний захист дітей війни», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» та інші.

Важливим питання даної теми є розуміння ознак соціальних пільг, які характеризуються тим, що вони:

- спрямовані на більш повне задоволення інтересів людей, які потребують соціальної підтримки. Метою їх встановлення є соціальний захист, покращення становища окремих категорій громадян;
- є своєрідним відхиленням від єдиних положень нормативного характеру та виступають способом юридичної диференціації прав громадян, елементом їх спеціального правового статусу;
- виступають правомірними винятками виконання особою обов'язків, передбачених законодавством;
- закріплюються переважно у законах, якими визначаються особливості спеціального правового статусу певних категорій громадян.

Правовою підставою надання громадянам соціальних пільг є:

- 1) настання соціального ризику за обставин, передбачених у законодавстві;
- 2) наявність у особи особливих заслуг перед державою, що пов'язані із такими публічними подіями державного чи міжнародного значення, як військові дії, техногенні катастрофи, стихійні лиха тощо.

Соціальна пільга – це законодавче звільнення (повне чи часткове) особи від виконання нею свого обов'язку або надання цих додаткових прав при настанні соціального ризику чи за наявності у такої особи значних заслуг перед державою, що пов'язані певними публічними подіями.

Соціальні пільги є додатковим видом соціального забезпечення. Вони надаються незалежно від того, отримує особа пенсію, допомогу чи заробітну плату. Соціальні пільги спрямовані на реалізацію конституційного права кожного громадянина на достатній життєвий рі-

вень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.

До недоліків сучасної державної системи соціальних пільг можна зарахувати:

- відсутність системного нормативно-правового акта, яким би комплексно визначались підстави, суб'єкти, види та механізм надання соціальних пільг;
- недосконалість механізму надання пільг, оскільки реально ними можуть скористатися не всі, хто має на них право (наприклад, правом безплатного проїзду міським транспортом користуються лише пенсіонери, які проживають у місті, тоді як сільські жителі таку пільгу практично використати не можуть);
- підприємства та організації, на які покладається обов'язок надання пільг, не мають єдиної методики обчислення фактичної вартості окремих видів пільг та методики обліку наданих пільг.

2. Класифікація соціальних пільг

Усі соціальні пільги, що передбачені чинним законодавством, поділяються на окремі види.

Диференціація соціальних пільг у законодавстві здійснюється за суб'єктами, яким вони надаються:

- ветеранам війни;
- ветеранам праці;
- особам, які мають особливі заслуги перед державою;
- багатодітним сім'ям;
- особам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи;
- дітям-сиротам;
- реабілітованим особам,
- пенсіонерам,
- інвалідам,
- дітям-інвалідам тощо.

За терміном надання соціальні пільги можна класифікувати на:

- постійні, що надаються впродовж тривалого часу;

- тимчасові, які надаються на певний обумовлений період.

Окремо виділяють так звані надзвичайні пільги. Вони надаються у зв'язку з певними обставинами.

За ступенем персоніфікації соціальні пільги поділяють на одно-особові (наприклад, пільга щодо оплати медикаментів, забезпечення санаторно-курортним лікуванням) та сімейні (пільга на оплату житлово-комунальних послуг).

З огляду на періодичність виділяють виплати одноразові (забезпечення спецавтотранспортом) та щомісячні (оплата житла).

За змістом всі соціальні пільги можна поділити на:

- 1) житлово-комунальні;
- 2) медико-реабілітаційні;
- 3) транспортні;
- 4) соціально-побутові;
- 5) соціально-трудова.

3. Пільги для учасників бойових дій

Законодавство України містить чимало нормативно-правових актів, які в різній мірі встановлюють пільги для учасників бойових дій. Особливе місце серед них займає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Цим законом встановлені пільги учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них (ст. 12), пільги особам з інвалідністю внаслідок війни (ст. 13), пільги для учасників війни (ст. 14), пільги для осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною (ст.16).

Питання для самоперевірки:

1. Яка мета системи соціальних пільг в Україні?
2. В чому полягають особливості правового регулювання соціальних пільг в Україні?
3. Назвіть види соціальних пільг в Україні.
4. Визначте правові підстави надання громадянам соціальних пільг.
5. Назвіть недоліки сучасної державної системи соціальних пільг.

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. - К., 1996.

2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01. 2019 р.
3. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р.
4. Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993.
5. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991.
6. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03. 1991 р.
7. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям інвалідністю» від 16.11.2000 р.
8. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9.04.1992.
9. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991.
10. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993.
11. Загальна декларація прав людини ООН від 1948 р.
12. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права людини і громадянина // Відомості Верховної Ради. - 1976. - № 17. - Ст. 291.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. – К.: «Центр учбової літератури», 2014.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. – К.: Знання, 2005.
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012.
4. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб./ За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012.
6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник. - Х. Одісей, 2007.

5. СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, метод та система права соціального забезпечення. Відмінності права соціального забезпечення від інших галузей права та взаємодія з ними	3
2	Джерела та принципи права соціального забезпечення України. Особливості принципів права соціального забезпечення	3
3	Правовідносини у сфері соціального забезпечення. Особливості правовідносин у сфері соціального забезпечення	4
4	Соціальні ризики. Порядок визнання громадянина безробітним	4
5	Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії. Відповідальність за порушення законодавства про прожитковий мінімум	4
6	Організаційно-правові форми соціального забезпечення в Україні. Недержавні організаційно-правові форми соціального забезпечення	4
7	Соціальні послуги. Фінансування надання соціальних послуг	4
8	Система страхового пенсійного забезпечення в Україні. Особливості принципів страхового пенсійного забезпечення	4
9	Пенсії за окремими законами в Україні. Відповідальність за порушення законодавства про пенсійне забезпечення окремих категорія громадян	4
10	Страхова соціальна допомога в Україні. Відповідальність за порушення законодавства у сфері страхового соціального забезпечення	4
11	Державна соціальна допомога в Україні. Відповідальність за порушення законодавства про соціальне забезпечення	4
12	Соціальні пільги. Соціальна пільги особам з інвалідністю	4
	Разом	46

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КОНТРОЛЮ

1. Лекція (лекція-доповідь, лекція-бесіда, лекція-дискусія, лекція-коментар). В ході лекцій за характером логіки пізнання впроваджуються аналітичний і системний методи. За рівнем самостійної розумової діяльності – проблемний метод та частково-пошуковий метод.

2. Практичні заняття, які включають семінари для закріплення і систематизації знань, та семінари для вивчення нового матеріалу. За формою проведення – семінар-бесіда, семінар-обговорення (реферативний), семінар-дискусія.

3. Поточний та підсумковий контроль (іспит). Усне опитування, доповіді та реферати, участь у дискусіях та обговореннях, творчі завдання, тестовий контроль.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	Добре	
75-84	C		
70-74	D	Задовільно	
60-69	E	Допустимо	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття та предмет права соціального забезпечення.
2. Метод права соціального забезпечення.
3. Джерела права соціального забезпечення
4. Класифікація джерел права соціального забезпечення.
5. Система права соціального забезпечення.

6. Функції права соціального забезпечення.
7. Конституція України – головне джерело права соціального забезпечення.
8. Міжнародно-правові джерела права соціального забезпечення.
9. Закон України в системі джерел права соціального забезпечення.
10. Підзаконні акти в системі джерел права соціального забезпечення.
11. Поняття і значення принципів права соціального забезпечення.
12. Принципи окремих інститутів права соціального забезпечення.
13. Організаційно-правові форми соціального забезпечення.
14. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування.
15. Недержавні форми соціального забезпечення.
16. Поняття, ознаки та особливості правовідносин із соціального забезпечення.
17. Види правовідносин із соціального забезпечення.
18. Структура правовідносин із соціального забезпечення.
19. Підстави виникнення, зміни та припинення правовідносин із соціального забезпечення
20. Державні соціальні стандарти і державні соціальні гарантії.
21. Поняття і види страхового стажу.
22. Загальний страховий стаж.
23. Спеціальний страховий стаж.
24. Порядок встановлення і обчислення страхового стажу.
25. Порядок підтвердження страхового стажу (трудового) стажу.
26. Поняття і види соціальних ризиків.
27. Непрацездатність як соціальний ризик
28. Малозабезпеченість як соціальний ризик.
29. Безробіття як соціальний ризик
30. Втрата годувальника як соціальний ризик
31. Соціальні послуги: поняття, мета і принципи надання
32. Суб'єкти системи надання соціальних послуг
33. Основні засади функціонування системи надання соціальних послуг
34. Отримувачі і надавачі соціальних послуг
35. Класифікація соціальних послуг
36. Базові соціальні послуги
37. Державний стандарт соціальних послуг
38. Професійні стандарти працівників сфери соціальної роботи і соціального забезпечення
39. Поняття і види загальнообов'язкового державного соціального страхування.
40. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування
41. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування

42. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування н випадок безробіття
43. Особи, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню
44. Система пенсійного забезпечення в Україні
45. Структура пенсійної системи в Україні
46. Види пенсійного забезпечення в солідарній системі
47. Пенсії за віком у солідарній системі
48. Пенсії по інвалідності у солідарній системі
49. Пенсії у зв'язку з втратою годувальника в солідарній системі
50. Накопичувальна система пенсійного забезпечення
51. Пенсії за вислугу років
52. Пенсійне забезпечення окремих категорій громадян в Україні
53. Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби
54. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні
55. Поняття й види недержавних пенсійних фондів
56. Порядок обчислення пенсій
57. Пенсійне забезпечення прокурорів
58. Пенсійне забезпечення громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи
59. Державна соціальна допомога: поняття, ознаки та види
60. Державна соціальна допомога, особам, які не мають право на пенсію, та особам з інвалідністю
61. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям
62. Державна допомога сім'ям з дітьми
63. Допомога у зв'язку з вагітністю і пологами
64. Одноразова допомога при народження дитини
65. Допомога при усиновленні дитини
66. Допомога на дітей, які перебувають під опікою і піклуванням
67. Допомога саодиноким матерям
68. Допомога дітям з інвалідністю та особам з інвалідністю з дитинства
69. Допомога на поховання
70. Право громадян на соціальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням
71. Страхові Фонди в Україні
72. Право громадян на соціальне забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності
73. Види соціального забезпечення у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності

- 74. Розмір соціальної допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності
- 75. Страхова соціальна допомога у разі нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності
- 76. Соціальне забезпечення у разі безробіття
- 77. Розмір страхової допомоги у разі безробіття
- 78. Система організації соціального забезпечення в Україні
- 79. Соціальні служби та соціальні установи в Україні
- 80. Соціальне забезпечення окремих категорій громадян в Україні
- 81. Соціальний захист біженців та внутрішньо переміщених осіб
- 82. Соціальне обслуговування осіб похилого віку та осіб з інвалідністю
- 83. Соціальні послуги для бездомних громадян та безпритульних дітей
- 84. Соціальні пільги в Україні
- 85. Поняття, ознаки та види соціальних пільг**

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Міжнародні правові акти

- 1) Статут ООН і статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945 р.
- 2) Загальна Декларація прав людини ООН від 10.12. 1948 р.
- 3) Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права ООН від 16.12.1966 р.
- 4) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 р.
- 5) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Законом України від 17.07.1997 №475/07-ВР
- 6) Конвенція про права дитини, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 р. № 789-ХІІ
- 7) Конвенція про права осіб з інвалідністю, ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-УІ/
- 8) Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права ООН від 16.12.1966 р.
- 9) Конвенція Ради Європи Про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.
- 10) Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок від 18.12.1979 р.
- 11) Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р.
- 12) Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р.
- 13) Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 6 листопада 1990 р.**

- 14) Конвенція МОП Про встановлення міжнародної системи збереження прав у галузі соціального забезпечення № 157 від 21.06.1982.
- 15) Конвенція № 182 Міжнародної організації праці «Про заборону і негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» від 17.06.1999 р.
- 16) Конвенція МОП №100 «Про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності» від 29.06. 1951 р.
- 17) Конвенція МОП № 102 «»Про мінімальні норми соціального забезпечення» (прийнята 4 червня 1952 р. та набула чинності 27 квітня 1955 р.).
- 18) Конвенція МОП № 118 «Про рівноправність у галузі соціального забезпечення», 1962 р.;
- 19) Конвенція МОП № 157 «Про збереження прав у галузі соціального забезпечення», 1982 р.;
- 20) Рекомендація МОП щодо встановлення міжнародної системи забезпечення прав у галузі соціального забезпечення від 20.06. 1983 № 167..

Законодавство України

- 1) Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р № 254к/96-ВР .//Відомості верховної Ради України. – 1996 р. - № 30. – С. 141
- 2) Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-VI.
- 3) Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII
- 4) Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р № 435-IV
- 5) Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV
- 6) Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III
- 7) Житловий кодекс України від 30.06.1983 № 5464-X
- 8) Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 № 2136-VIII
- 9) Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII
- 10) Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 № 3166-VI
- 11) Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697 - VII
- 12) Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 № 586-XIV
- 13) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР
- 14) Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07.06.2001 № 2493-III

- 15) Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» від 16.04.2009 № 1275-VI
- 16) Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. № 2625-III
- 17) Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VII
- 18) Закон України «Про національну поліцію» від 2.07.2015 № 580 - VIII
- 19) Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18. 02.1992 р. № 2135 – XII.
- 20) Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» від 26. 12. 2002 р. № 374 - IV
- 21) Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 № 1621-IV.
- 22) Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII
- 23) Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII
- 24) Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012р. № 5076-VI.
- 25) Закон України «Про захист персональних даних» від 01. 06. 2010 № 2297-VI
- 26) Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII
- 27) Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI
- 28) Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15.09.1999 № 1045-XIV
- 29) Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI
- 30) Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03.03.1998 № 137/98-BP
- 31) Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 р. № 2862-VI
- 32) Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-BP
- 33) Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI
- 34) Закон України «Про охорону праці» від 14.10. 1992 р. № 2694-XII
- 35) Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 № 2778-VI
- 36) Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 № 1296-IV
- 37) Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704 – VIII.
- 38) Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019.
- 39) Закон України «Про державні соціальні стандарти та про державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III .
- 40) Закон України «Про межу малозабезпеченості» від 04.10.1994 № 190/94-BP

- 41) Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 03.07.1991 № 1284-XII
- 42) Закон України «Про встановлення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати» від 20.10.2009 № 1646-VI
- 43) Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15.07. 1999 р. № 966-XIV
- 44) Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р. від № 2558-III.
- 45) Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III
- 46) Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04.09.2008 № 375-VI
- 47) Закон України «Про дитяче харчування» від 14.09.2006 № 142-V.
- 48) Закон України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII
- 49) Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 23.12.1997 № 771/97-BP
- 50) Закон України Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 р. № 5081-VI
- 51) Закон України «Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112» від 13.03.2012 № 4499-VI.
- 52) Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей які живуть з ВІЛ» від 12.12.1991 № 1972-XII
- 53) Закон України «Про психіатричну допомогу» від 22.02. 2000 № 1489 – III.
- 54) Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III.
- 55) Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03. 1991 р. № 875-XII
- 56) Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» від 16.11.2000 № 2109-III
- 57) Закон «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» від 18.05.2004 № 1727-IV
- 58) Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 2961-IV
- 59) Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28.02.1991 № 796-XII
- 60) Закон України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16.12.1993 № 3721-XII
- 61) Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 № 1768-III

- 62) Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-XII
- 63) Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII
- 64) Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07. 2001 № 2628-III
- 65) Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 453 - IX
- 66) Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII
- 67) Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.1998 № 281-XIV
- 68) Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05. 02. 1993 № 2998-XII
- 69) Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 № 2623 – IY
- 70) Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV
- 71) Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01. 1995 р. № 20/95-BP
- 72) Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV
- 73) Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII
- 74) Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739 – YI
- 75) Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» від 01.12.1994 № 264/94-BP
- 76) Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17.03.2011 р. № 3160-VI
- 77) Закон України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 року № 160-VIII
- 78) Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р. № 3773-VI
- 79) Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 № 3671-VI .
- 80) Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10 2014 № 1716 - YII
- 81) Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11. 12. 2003 № 1382 - IY

- 82) Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» від 12.01.2006 № 3334 – ІУ..
- 83) Закон України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» від 04.09.2008 № 500-VI.
- 84) Закон України «Про державне регулювання в сфері комунальних послуг» від 09.07.2010 № 2479-VI
- 85) Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-У1
- 86) Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI
- 87) Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 № 1192-XIV
- 88) Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII
- 89) Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12.12.1991 № 1975-XII
- 90) Закон України «Про соціальний захист дітей війни» від 18.11.2004 № 2195-IV
- 91) Закон України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та інвалідів війни» від 16.03.2004 № 1603-IV
- 92) Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9.04.1992 № 2262-XII
- 93) Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII
- 94) Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їх сімей» від 15.06.2004 № 1763-IV
- 95) Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22.10.1993 № 3551-XII
- 96) Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» від 24.03.1998 № 203/98-ВР
- 97) Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 № 16/98-ВР
- 98) Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09. 1999 № 1105- XIV
- 99) Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV
- 100) Закон України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» від 01.06.2000 № 1767-III

- 101) Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV
- 102) Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 02.03.2000 № 1533-III
- 103) Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI.
- 104) Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10.07.2003 № 1102-IV
- 105) ПОРЯДОК забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затв. Постановою КМ України від 1 червня 2020 р. № 585.
- 106) ПОРЯДОК надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затв. Постановою КМ України від 5 квітня 2017 року № 268.
- 107) ПОРЯДОК провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затв. Постановою КМ України від 24 вересня 2008 р. № 866.
- 108) ПОРЯДОК формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, затв. Постановою КМ України від 20 березня 2019 р. № 234.
- 109) ПОРЯДОК надання окремим категоріям осіб послуг із комплексної реабілітації (габілітації), затв. постановою КМ України від 26 липня 2018 р. № 587.
- 110) Типове положення про комісію з питань захисту прав дитини затв. Постановою КМ України від 24 вересня 2008 р. № 866.
- 111) Положення про Міністерство соціальної політики затв. Постановою КМ України від 17.06.2015 р. № 423.
- 112) Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 80 Соціальні послуги, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 29 березня 2017 року № 518.
- 113) Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України, затв. Наказом Мінмолодьспорту 09.09 2005 № 1965.
- 114) Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 19.01.2016 № 26.
- 115) Методичні рекомендації для фахівців із соціальної роботи щодо здійснення соціальної роботи (надання соціальних послуг, соціальний супровід) з сім'ями, дітьми та молоддю, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 05.09.2013 № 557.

- 116) Типове положення про центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю. Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 09.08. 2016 № 855.
- 117) ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ про республіканський Автономної Республіки Крим, обласний, Київський та Севастопольський міський центр соціальних служб, затв. Постановою КМ України від 1 червня 2020 р. № 479.
- 118) ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб, затв. КМ України від 1.06.2020 р. № 479.
- 119) ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ про територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг), затв. постановою КМ України від 29 грудня 2009 р. № 1417.
- 120) ПЕРЕЛІК соціальних послуг, умови та порядок їх надання структурними підрозділами територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг), затв. постановою КМ України від 29 грудня 2009 р. № 1417.
- 121) Типове Положення про молодіжне відділення дитячого будинку-інтернату. Затв. Наказом Міністерства праці і соціальної політики України 02.04.2008 № 173
- 122) Порядок виявлення сімей (осіб) які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб), затв. Постановою КМ України ід 21литда2013 р. № 896.
- 123) Порядок організації надання соціальних послуг, затв.Постановою КМ України від 1 червня 2020 р. № 587
- 124) Положення про державну службу зайнятості, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 14 червня 2019 року № 945.
- 125) Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів, затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17 червня 2002 р. № 293.
- 126) Державний стандарт соціальної послуги кризового та екстреного втручання, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 01.07.2016 № 716.
- 127) Державний стандарт соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 31.03.2016 № 318.
- 128) Перелік соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самотійно їх подолати, затв. Наказом Міністерства Соціальної політики України 03.09.2012 № 537.
- 129) Державний стандарт соціальної адаптації, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 18.05.2015 № 514.

- 130) Державний стандарт соціальної послуги підтримання проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 07.06.2017 № 956.
- 131) Державний стандарт соціальної послуги соціального супроводу при працевлаштуванні та на робочому місці, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 21.09.2016, № 1044.
- 132) Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, затв. наказом Міністерства соціальної політики України 11.08.2017 № 1307.
- 133) Державний стандарт підтриманого проживання бездомних осіб, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 03.04. 2015 № 372.
- 134) Державний стандарт надання притулку бездомним особам, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 13.08.2013 № 495.
- 135) Державний стандарт соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 19.09.2013 № 596.
- 136) Державний стандарт стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 29.02.2016 № 198.
- 137) Державний стандарт догляду вдома, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 13.11.2013 № 760.
- 138) Державний стандарт паліативного догляду, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 29.01.2016 № 58.
- 139) Державний стандарт денного догляду, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 30.07.2013 № 452.
- 140) Стандарт надання соціальних послуг із соціальної інтеграції та реінтеграції дітей, які постраждали від торгівлі людьми, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 30.07.2013 № 458.
- 141) Стандарт надання послуг із соціальної інтеграції і реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 30.07.2013 № 458.
- 142) Стандарт надання послуг із соціальної профілактики торгівлі людьми, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 30.07.2013 № 458.
- 143) Державний стандарт соціальної послуги консультування, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 02.07.2015 № 678.
- 144) Державний стандарт соціальної послуги профілактики, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 10.08.2015 № 912.
- 145) Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) , затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 17.08.2016 № 892.

- 146) Державний стандарт соціальної послуги представництва інтересів, затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 30.12.2015 № 1261.
- 147) Державний стандарт соціальної послуги соціальної інтеграції випускників інтернатних закладів (установ), затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 26.09.2016 № 1067.
- 148) Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи», затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 № 1179.
- 149) Професійний стандарт «Фахівець із соціальної роботи вдома», затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 № 1180.
- 150) Професійний стандарт «Соціальний працівник (допоміжний персонал)», затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 18.06.2020 № 1149
- 151) Професійний стандарт «Соціальний менеджер», затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 10.02.2021 № 261
- 152) Професійний стандарт «Вихователь (заклади, установи соціального захисту дітей)», затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 09.02.2021 № 250
- 153) Професійний стандарт «Вихователь-методист (заклади, установи соціального захисту дітей)», затв. наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 09.02.2021 № 249
- 154) Професійний стандарт «Соціальний робітник», затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 15.08.2019 № 1243
- 155) Професійний стандарт «Соціальний працівник», затв. наказом Міністерства соціальної політики України від 04.07.2019 № 1049
- 156) Положення про професійне (професійно-технічне) навчання на основі модульної технології, затв. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України 31.01.2002 № 187/243.
- 157) Положення про медико-соціальне експертизу затверджене постановою КМУ від 3 грудня 2009 р. № 1317.
- 158) Положення про державну службу України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДУ та інших соціально небезпечних захворювань, затв. Указом Президента України від 8 квітня 2011 р., № 441/2011.
- 159) Типове Положення про центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді від 4 жовтня 2017 р. № 741.

160) Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, затв. постановою КМ України від 24 лютого 2003 року № 250 (в ред. постанови КМ України від 22 липня 2020 р. № 632).

161) Порядок надання допомоги по безробіттю, у тому числі одноразової її виплати для організації безробітним підприємницької діяльності, затв. Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України наказом від 17 червня 2020 р. № 537/34820.

162) Постанова правління Фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття «Про мінімальний розмір допомоги по безробітті» від 31.01.2020 р. № 211.

163) Порядок проведення розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві» затв. Постановою Кабінету Міністрів від 30 листопада 2011 р. № 1232.

164) Перелік професійних захворювань затв. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку професійних захворювань» від 8.11.2000 р.

165) Порядок взаємодії установ виконання покарань, уповноважених органів з питань пробації та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний срок, затв. Наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України 03.04.2018 № 974/467/609/280

Навчальні посібники

Базові

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. 5-е вид. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 448 с.
2. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 615 с.
1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с.
3. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016. 692 с.
4. Право соціального забезпечення : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти] / [Золотухіна Л. О., Бондар О. С., Калініченко З. Д. та ін.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Л. О. Золотухіна]. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. – 230 с.
5. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. / За заг. ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Істина, 2012. – 232 с.

6. Сирота І. М. Право соціального забезпечення в Україні: підручник. - Х. Одісей, 2010. 408 с.
7. Шендрик В. Оформлення пенсій: докладно і доступно/ - Х.: Фактор, 2012. – 560 с.
8. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення: навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2005. — 232 с.

Допоміжна

1. Костюк В. Л. Державні соціальні допомоги: поняття, ознаки, основні види та тенденції розвитку. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2017. № 1(15). С. 1-18.
2. Мигович І. І., Семигіна Т. В. Чому Україні потрібен Закон «Про соціальну роботу»? // Соціальна політика і соціальна робота. – 2004. - № 2.
3. Міхненко Л. В. Пенсійна справа: навч. посіб. – Д.: Оксамит-Текс, 2007. – 224 с.
4. Ільчук Л. І. Світовий досвід моделей соціальної політики та їх можливість використання в Україні URL: <http://ipzn.org.ua/svitovyyj-dosvid-odelejsotsialnoyi-polityky-ta-yih-mozhlyvist-vykorystannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 12.08.2019).
5. Синчук С. М. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення // Право України. – 2003. - № 3. - С.55-59.
6. Тарасенко В. С. Поняття та види соціальних допомог. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. № 2. С. 122-131.

8. Інформаційні ресурси

1. Верховна рада України: www.rada.gov.ua
 2. Міжнародна організація праці (МОП): www.ilo.org.ua
 3. Міністерства України// Урядовий портал: <http://www.kmu.gov.ua>
 4. Міністерство Фінансів України: www.minfin.gov.ua
 5. Міністерство соціальної політики України: <http://www.msp.gov.ua>
 6. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства: meconomy@me.gov.ua
 7. Міністерство освіти України <https://mon.gov.ua/ua>
 8. Наукова бібліотека ОНУ імені І.І.Мечникова: <http://lib.onu.edu.ua/>
 9. Пенсійний фонд України: pfu.gov.ua
-

ЗМІСТ

ВІДОМОСТІ	3
1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
Змістовий модуль 1. Загальна частина	6
Змістовий модуль 2. Особлива частина	
2. Структура навчальної дисципліни	9
3. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	11
Модуль 1. Загальна частина	11
Модуль 2. Особлива частина	12
4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА МАТЕРІАЛИ ДО ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	13
Модуль 1. Загальна частина	13
Модуль 2. Особлива частина	62
5. СТРУКТУРА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	109
6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КОНТРОЛЮ	110
Перелік питань для підготовки до поточного і підсумкового контролю	110
7. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	113
8. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ	124

Навчальне видання

**ДУНАЄВА ЛАРИСА МИКОЛАЇВНА,
АБЛОВ АНАТОЛІЙ ФЕДОРОВИЧ**

**ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УКРАЇНИ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

ТА МАТЕРІАЛИ ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 соціальна робота

В авторській редакції

Підп. до друку 13.04.2021. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 7,32. Тираж 20 пр.
Зам. № 2255.

**Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова**

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua